

DISSERTATIO THEOLOGICA INAUGURALIS
DE

Α Π Ο Κ Υ Η Σ Ε Ι
P E R
VERBVM VERITATIS

AD IAC. I. 18.

Q V A M
EX CONSENSV
SVMME VENERANDI THEOLOGORVM ORDINIS
P R A E S I D E
CHRISTIANO SIGISMVND
G E O R G I O

S. S. THEOL. DOCT. ET PROF. PVBL. ORDINARIO
ALVMNORVM REGIO ELECTORALIVM EPHORO

PRO LICENTIA
SVM MOS IN THEOLOGIA HONORES
CONSEQVENDI

IN ACADEMIA VITEMBERGENSI

D. IX. SEPT. A. R. S. MDCCLX

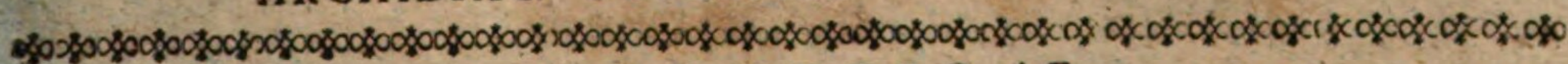
SOLEMNI DISQVISITIONI

EXHIBET

A V C T O R

M. ABRAHAMVS KVNZIVS

ARCHIDIAC. ECCLESIAE VITEMBERGENSIS

V I T E M B E R G A E

PRELO EPHRAIM GOTTLOB EICHSFELD

ACADEMIAE A TYPIS.

51.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1888

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

ILLVSTRISSIMO

ATQVE

EXCELLENTISSIMO DOMINO

D O M I N O

IOANNI FRIDERICO

SACRI ROMANI IMPERII COMITI

DE VIZTHVM

AB

ECKSTAEDT

DYNASTAE CLIENTELARVM WOELCKAV

REIBIZ TIEFENSEE NEVHAVS

PETERSRODE SAVSEDELIZ ETC.

SERENISSIMI

ATQVE

POTENTISSIMI SARMATARVM REGIS

ET PRINCIPIS ELECTORIS

SAXONIS

SVPREMO BELLI LEGATO

SACRI CVBICVLI COMITI

EQVITVM PRAETORIANORVM

TRIBVNO

DOMINO ATQVE MAECENATI

NEC NON

PROMOTORI SVO

INDVLGENTISSIMO SVMMEQVE

COLENDO

FELICITATEM MEDIOS INTER BELLI CRVENTI
FLVCTVS STABILEM
PROSPERITATEM FATORVM ACERBITATE
INCONCVSSAM
ANIMVM IN TAM LVCTVOSO CALAMITATIS
SPECTACVLO FIRMVM ET BENE PRAEPARATVM
VITAM INTER ANCIPITES HORVM TEMPORVM
VICISSITVDINES INCOLVMEM
ET LONGAEVAM
OMNIVM PRO PATRIA AFFLICTISSIMA CONSILIORVM
SVCCESSVM FORTVNATVM
ET
GESTORVM MAGNORVM MEMORIAM
FAMAMQVE PERENNEM
VENERATIONIS PLENO PECTORE
NEC NON
SINCERO PIETATIS AFFECTV
ADPRECATVS

HOCCE QVALECVNQVE

MELETEMA ACADEMICVM

IN PERPETVVM GRATISSIMI ANIMI TESTIMONIUM

DEMISSA MENTE OFFERT

ATQVE DEDICAT

SEQVE SVASQVE FORTVNAS

TAM BENIGNO LITTERARVM STATORI

TANTOQVE HEROI

IN SAGO ET TOGA

ILLVSTRISSIMO

HVMILLIME COMMENDAT

PERILLVSTRIS VICEDOMINORVM

NOMINIS

CULTOR ET ADMIRATOR PERPETVVS

ABRAHAMVS KVNZIVS.

CONSPECTVS DISSERTATIONIS

SECTIO I. EXEGETICA

DE

SENSV VERBORVM IACOBI NATIVO.

§. I. **C**ohaerentia textus cum antecedentibus.

§. II. Scopus et argumentum verborum Iacobi.

§. III. Subiecti agentis descriptio.

§. IV. Praedicati, quod duabus constat partibus, consideratio.

§. V. Rationum investigatio, cur

Euangelium adpelletur verbum veritatis.

§. VI. Finis Domini et status regentorum longe felicissimus.

§. VII. Rationum discussio, quare regenti nomine primitiarum inter creaturas veniant,

§. IIX. Eadem virtus regeneratrix Euangelio et adhuc competit.

SECTIO II. DOGMATICA.

§. I. **T**hesis ab Apostolo proposita sistitur.

§. II. Diuersa vocis regenerationis acceptio.

§. III. Desinitio Regenerationis formatur.

§. IV. Variarum regenerationis causarum cognitio explicantur illae

§. V. a) quoad causam impulsivam eamque internam et externam.

§. VI. b) Causam efficientem principalem.

§. VII. c) Causam efficientem minus principalem s. instrumentalem.

§. IIX. Verbo diuino virtus inest; sed variae circa eius explanationem dantur sententiae.

§. IX. Discrimen inter efficaciam et effectum indicatur.

§. X. Virtus V. D. est supernaturalis.

§. XI. Existencia Virtutis V. D. asseritur.

§. XII. Ex effectibus colligitur, quod virtus V. D. sit supernaturalis.

§. XIII. Speciatim expenditur, quid sit vis regeneratrix verbi diuini.

§. XIII.

§. XIII. Virtus regeneratrix soli Evangelio competit.

§. XV. Probatur, quod Virtus ista non possit esse mere moralis.

§. XVI. Virtus haec est verbo Dei insita adeoque ab eo inseparabilis.

§. XVII. Quaestio discutitur: Num virtus verbi divini sit naturalis?

§. XIX. Hominis mutatio salutaris sine hac virtute perfici nequit.

§. XXI. Datur concursus Dei graciosus cum V. D.

§. XX. Obiectum personale τῆς ἀποκνήσεως proponitur.

§. XXI. Virtus Verbi Dei est resistibilis.

§. XXII. Usus mediorum gratiae legitimus requiritur.

§. XXIII. Vindicatur, quod homo ad hanc mutationem nec aliquid conferre possit nec extraordinarium modum expectare debeat.

§. XXIV. Subiectum quo s. subie-

ctum passivum et recipiens indicatur.

§. XXV. Forma regenerationis describitur.

§. XXVI. Probatur, quod ἀποκνήσεως sit successiva.

§. XXVII. Finis consideratur isque ultimus, proximus et immediatus nec non mediatas.

§. XXIX. Non negatur, quod haec doctrina a multis sinistre explicetur.

COROLLARIA.

§. XXX. a) Regeneratio est quidem fructus V. D. tamen a Spiritu Sancto per illud productus.

§. XXX. b) Preces cum usu V. D. et a regenerando et regenito sunt coniungendae.

§. XXXI. c) Continua V. D. tractatio etiam regenitis a Deo praecepta est.

§. XXXII. d) Pro diversitate hominum diversi quoque sunt effectus V. D. diversique eorum gradus.

B. C. D.

PROOEMIUM.

Certum est atque exploratum apud omnes, qui purioris ecclesiae dogmata et candidè amplectuntur et strenue defendunt, in hominis regeneratione ordinariè nihil prorsus effici nisi per Verbum et Sacramentum. Certum est quoque, Deum iisdem mediis ad salutem nostram ordinatis virtutem quandam indidisse supernaturalem eamque ad effectus producendos sufficientem. Haec est doctrina, quae dudum ab orthodoxis ecclesiae doctoribus extricata, prolixè secundum exemplum sanorum dictorum proposita, firmissimis argumentis corroborata nec non aduersus secus docentes omnibus viribus vindicata fuit. Nullus hinc dubito bene multos fore, qui me fortasse in deligendo eiusmodi argumento reprehendant, existimantes, causam hanc tot libris totque spississimis voluminibus et disputationibus pertractatam esse, ut actum agat, qui porro in eodem desudare velit. Spero tamen,

A

men,

men, me ab aequis arbitris instituti veniam impetraturum esse, si rationes exposuero, quae me ad hanc maxime veritatem discutiendam compulerunt. Non commitemus Theologos cum Theologis, saltem eum in finem meletema hoc academicum concinnatum est, ut nosmet ipsos in tam nobili argumento conuincamus, ne haereat animus atque vacillet, id quod inter mortales vix evitari poterit, nisi rem ipsam ipsimet ea, qua decet, ἀκριβείᾳ perscrutemur. Argumentum ita comparatum est, ut maximo usu se commendat, et omnibus, qui sacris litteris operam dant, necessitatem imponat, eius rationes curatius inuestigandi. Innititur ei Scripturae S. diuinitas atque sic omnis demonstrationis theologiae certitudo; virtutem igitur si tollas V. D. insitam, incassum laborabit omnis Theologus, imo actum erit de salute inter Christianae religionis ciues expectanda. Erit autem potissimum e re nostra, ut argumenta vindicemus, ex quibus adparet, fidei et conuersionis nostrae rationem immediatam in ipso verbo contineri, illudque vim et potentiam vere habere, nos regenerandi et conuertendi. Quod ut fiat, cum primis operae pretium nos facturos esse existimamus, si ex tam multis S. Scripturae effatis IACOBI verba eligamus Iac. I. 18., eaque penitus indagemus, nec non veram ex ipsis doctrinae rationem hac dissertatione qualicunque demonstremus. Verba Apostoli huius sunt tenoris:

βουληθεῖς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχὴν τινὰ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων.

LATINA VERSIO

Volens peperit nos verbo veritatis, ut essemus primitiae quaedam creaturarum eius.

B. LUTHERI VERSIO.

Er hat uns gezeuget nach seinem Willen durch das Wort der Wahrheit, auf daß wir wären Erstlinge seiner Creaturen.

Rem ita gerere decebit, vt duabus absoluator sectionibus, quarum prior *Exegetica*, in qua natium verborum IACOBI sensum eruamus; altera vero *Dogmatica*, in qua doctrinam ab Apostolo propositam dilucidius explicemus. Adsit Summum Numen conatibus nostris praesentissimo auxilio et omnia fortunet.

SECTIO I. EXEGETICA.

DE

SENSV VERBORVM IACOBI NATIVO.

§. I.

Cum iis, quae praecedunt, intercedente nulla particula, dictum iam explicandum cohaeret, quoniam probationem doctrinae in se continet ab Apostolo propositae aduersus pestiferam illorum opinionem, qui Deum communis mali autorem esse, malitiose iactitabant. Nullum igitur est dubium, versiculum 18. cum antecedentibus arctissimo vinculo copulandum esse; sed quomodo nexus sit instituendus, in eo artis criticae periti non vnam ingrediuntur viam (a). Quidam antiqui codices habent particulam, γὰρ, adiectam, (b) βουλῆς γὰρ, quinimo nonnullae versiones, prouti MILLIVS nos edocet. Sed fatemur in-
Cohaerentia
textus cum
antecedenti-
bus
verbalis cum
istis negatur

A 2

postoli

(a) Conf. BENSONII Paraphr. h. epist. p. 76.

(b) BAYMGARTEN in der Auslegung des Briefes Iacob p. 59.

postoli facile est intellectu, hanc esse dictionem ellipticam, quandam copulationem cum antea dictis satis clare inuoluentem, ideoque per voculas, *ὅς, ἢ αὐτὸς γὰρ*, subintellectas nexus ille cum sermone inchoato, nunc autem de vno eodemque argumento continuato, formari debet. Quae IACOBVS litteris consignauit, non vnus sunt generis, nec inter se cuncta tam arte cohaerent, vt vno tenore fluant. FLACIVS in Glossa compendiarie ad Epist. IACOBI summam eius et constructionem hunc in modum describit: *Argumentum aut tractatio tota non perinde aperte cohaeret, vt in aliis plerisque epistolis. Sunt enim variae adhortationes et praecepta, eaque non plane certo ordine digesta, sed propemodum aphorismorum aut sententiarum modo rationeque accumulata, sicut sententiae Salomonis, Catonis et Phocylidis. Alicubi tamen etiam prolixiora loca cohaerent non incommode.* Licet autem Apostolus pro scribendi ratione aphoristica nullam ipse coniunctionem aperte doceat; tamen in verbis nobis iam enucleandis et cum antecedentibus per copulam non connexis res se inuicem excipientes eximio cohaerent nexu, quoniam scriptor facit materiam dicendi, quam exorsus est, continuat, eandemque rationibus confirmat quam luculentissimis, id quod ex scopo orationis apostolicae patet. Multum studii IACOBVS in hoc capite impendit ad confirmandam Christianorum fiduciam, ne titubantes deque rebus suis desperantes in diebus tribulationis veritatem euangelicam satis satisque agnitam abnegare atque sic ex gratiae statu excidere velint. Idcirco Iudaeos, se Christianos profitentes, nunc ad constantiam adhortatur, et quidem v. 3. 4. Variis ipsi premebantur dubiis et sollicitationibus, quae tamen omnia Apostolus de medio tollit a v. 5 vsque ad v. 11. atque tunc v. 12

istum

nexus verum
offeritur

istum beatum renunciat, qui tentationes eiusmodi hilari et bene composito animo sustinet. Deinde coarguit quosdam Christianos rerum diuinarum plane rudes atque ignaros, qui tamen pro more saeculi peruersis erant moribus. Homines isti non in naturali corruptione solum, sed in spontanea et euitabili malicia erant constituti, multis insuper et nefandis irretiti praeiudicatis opinionibus, quarum venenum tempore tentationis vndiquaque multorum animis sese ingerebat. Et quo fucum imperitis facerent, ipsum Deum omnium malorum causam esse contendebant. Non erubescabant aperte docere, talem hominis a Deo creati esse naturam, ut proprio quodam motu et necessariae cuiusdam voluntatis impulsu nihil aliud poscat, nihil aliud velit quam peccare; non igitur opus esse, ut homo, natura peccatis emancipatus, ad sanguinem usque resistat aduersus peccata decertando. Huius fursuris erant errores omnino abominabiles SIMONIS, MENANDRI, BASILIDIS et postea omnium Gnosticorum. (a) Aduersus pestilentissimum hocce errorum genus vir diuino spiritu agitatus omnibus contendit viribus hancque thesin sibi probandam defendendamque sumit: Nunquam Deus ad malum tentat, ipse enim malis non tentatur. Quam ut firmo stabiliat argumento, prouocat ad communem omnium bonorum fontem et scaturiginem, quae est ipse Deus v. 17. Et ne vlli dubitationi locus relinquatur, respicere iubet Christianos ad mirandum conuersionis opus, tanquam originem omnis boni, quic-

A 3

quid

(a) De SIMONE loquitur VINCENTIUS LIRIN. Commonitor. c. 34. MENANDRUM autem in omnibus SIMONEM imitatum esse testatur PHI-
LASTRIUS de haeres. c. 30. et TERTULLIANUS de Praescriptionibus
c. 30. Contra hos IACOBVM pugnasse, mihi verosimilius est, quam quod
GEORG. BULLO Harmon. Apost. diss. II. c. XV. §. 20. Opp. L. II. p. 101.
videtur, Apostolum Pharisaicos errores hic perstrinxisse.

quid homines habeant v. 18. Hinc Apostolus rationes ita colligit: Si haec nimirum conuersio Deum agnoscit autorem, quisnam, quaeso, est, qui iure dubitare possit, omnes bonos motus, omniaque bona opera vnice Deo accepta referri debere? Si radix diuina, necesse est, vt palmites sint diuini; si semen a Deo sparsum, ecquis nostrum fructus eiusdem suis tribuat viribus? Manifesta esset contradictio bonum in homine operari et tamen etiam eundem ad mala quaeuis perpetranda incitare. Clarum igitur est, orationem IACOBI h. l. concatenata serie fluere et verba nobis iam explicanda cum praecedentibus v. 17. coniungi debere, tanquam probationem theses, modo propositae. Thesis enim v. 17. ita se habet: omnia bona de coelo nobis sunt data. Probatio theses statim annectitur v. 18., nam noua creatio, hominis illuminatio atque conuersio vnicum omnis veri boni fundamentum est opus quoddam diuinum a Deo et inchoandum et consummandum.

§. II.

Textus argumentum.

Ex contextu hanc ob causam patet, verba IACOBI esse maxime argumentosa eumque in finem consignata, vt exinde Dei gratiam et immensam bonitatem agnoscamus. Et cum ad genus didascalicum pertineant, ipsorum argumentum est doctrina quaedam et scitu necessaria et maxime salutaris. Quicquid in ipsis continetur, ad hanc redit propositionem: quod Iudaei per terrarum orbem dispersi iidemque Christo dediti a Deo per verbum sint regenerati. Profecto non sine sapienti consilio IACOBVS praeter generalem bonorum a Deo emanantium recensionem, etiam bona spiritualia enumerat, procul dubio ex hac ratione, vt Iudaeos conuersos partim

partim de vera atque propria praerogatiuarum nobilissimarum conditione erudiat, partim ut ipsis necessitatem iniungat, quo omnem operam adhibeant in istis sibi concessis bonis spiritualibus et conseruandis et augendis.

§. III.

Quod de omni bono perfectoque dono IACOBVS ^{Subiectum} in hoc Cap. V. 17. affirmat, ἀνωθεν, ^{agens.} desuper illud esse, κατὰ θεὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, descendens a patre luminum, id singulari modo dicendum est de *Regeneratione*, quippe quae cum a solo Patre luminum proficiatur, ab hoc ipso eiusmodi salutaris mutatio erit expectanda. Subiectum itaque hoc verbo, βουληθεῖς, innuitur, et secundum §. I. Apostoli oratio vinculo elliptico cum iis, quae paullo ante dicta sunt, copulata est. In versione germanica b. LUTHERI verbum hoc, βουληθεῖς, non quidem expresse translatum legitur. Interea tamen non plane omissum est, prouti b. CHRISTOPH. TIMOTH. SEIDEL in *seinen Exegetisch. Abhandlungen* P. II. p. 254. statuit. Omnino participium βουληθεῖς germanice per substantium exprimitur, *nach seinem Willen*; licet non negarem, multo significantius esse dictum secundum fontes, βουληθεῖς. Vtitur Apostolus aoristo, seu tempore non definito, ut *actum voluntatis propensae* continentem significet. Ita cohaeret cum sermone proximo haec Dei laus, manifesto probans, nullam in Deo mutationem conuersionemque reperiri ob studia erga nos perpetua. Varias profecto in hac vna voce latent notiones, quippe qua *libertas et spontaneum amoris* Dei saepe indicatur coll. Io. I. 13. Eph. I. 5-12. c. II. 4-10. Tit. III. 4-7. 1 Pet. I. 3. Egregie quoque cum scopo sermonis Apostoli conuenit, qui in eo est,
 vt

ut Iudaeos superbientes et de beneficiis diuinis ex arrogantia quadam gloriantes commoueat, animum in voluntatem Dei intendere, quae ex gratia, non ex meritis, haecenus tam propensa in ipsos fuisset 2 Tim. I. 9. Hinc MICHAELIS in additament. ad BENSONII paraphrasin p. 76. non male reddidit: bene nobis cupiens, propensus nobis; ut itaque cognoscatur, Deum propensa esse in nos voluntate, ut intelligi nequeat, eum nos ad mala fore tentaturum. Sic etiam Latini loquuntur: Velle alicuius causa i. e. fauere alicui, et voluntas in aliquem. Nec infrequens graecae vocis idem usus LXX. interpretibus: 2 Sam. XX. 11. מִי אִשְׁרַי הָפֵץ בַּיָּמָא: si quis amicus Ioabo, vertunt: τίς ὁ βουλόμενος Ἰωάβ; c. XXIV. 3. הֲלֹא הָפֵץ בְּדָבָר הַזֶּה, cur delectetur hac re? reddunt: ἵνα τι βούλεται ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ. Nec omnem huius verbi emphasin penetrauimus, si vnico hoc conceptu sumus contenti. Praegnans sane hic vocis est significatio, quippe qua Apostolus ad *sapientissimum Dei consilium* respicit, quo nihil inconsulto sed secundum sapientiam suam peregerit. Hinc τὸ θέλημα non solum *consilium* seu *aeternum Dei decretum*, den *Entschluß*, sed etiam huius voluntatis *executionem*, quae alias nomine effectus *die Würckung*, venit, in se complectitur. In utroque tam in decernendo quam in exequendo Deus manifestauit rationes et sapientissimas et firmiter fundamento superstructas. Denique et hoc verbo *omnipotens diuina vis* indicatur, per quam voluntatis suae decreta publice exequi valet. Per Dei voluntatem hoc vniuersum ex nihilo fuit productum, non dissimili etiam ratione per voluntatem diuinam homo in pristinum restituitur. Ut breuibus omnia complectar: IACOBVS his verbis solide comprobauit ea, quae in praecedentibus de Deo asseruit, nimirum: quod Deus ratione complementi promissionum

num Patribus olim factarum et constantiam in seruandis promissis, et immutabilitatem in decretis ab aeterno constitutis solenni plane modo in negotio conuersionis Iudaeorum declarauerit.

§. IV.

Praedicatum duabus consistit partibus, quarum *Praedicatum* prior enunciationem praecipuam actionis subiecti operantis in se continet, ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας; altera vero finem a Deo intentum disertis indicat verbis, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχὴν τινὰ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων. Describit Apostolus salutare istud diuinae benignitatis opus sequenti ratione: ἀπεκύησεν ἡμᾶς, ex amplexu vteri nos quasi deposuit. Sane sensu longe praegnantiori eiusmodi locutio de Deo, quam de homine vsurpatur. Insolentior quidem hic vsus verbi ἀποκύειν ratione Dei videri posset, nisi aliquid emphatici subesse credas, quod Deus non solum Patri, sed et, cuius mollior esse solet benignitas, matri comparetur. Natiua vocis significatio est proprie, eniti, omnes adhibere vires, vt homo tanquam foetus maturus deponatur. Hinc paullo ante eodem verbo infelix illa hamartigenia sistitur, quae ex incitamentis ad peccatum agnoscitur v. 15. ἀποκύει θάνατον, h. e. ex tot ac tantis laboribus homo peccator nullum aliud emolumentum capit, quam vt mortem sibi consciscat. Quando autem Deus sub specie et gignentis et parturientis repraesentatur, quid, quaeso, aliud indicatur, quam quod nos tam baiulauerit ab vtero, sua calefaciens gratia, quam ineffabili sollicitudine tandem regenerauerit, vt simus filii eiusdem per verbum progeneriti. Neque infrequens est Spiritui S., in V. T. talem figuratam dictionem de Deo adhibere. Quando de Israelitis legitur, quod Deus eosdem in sui communionem receperit, pari modo dicitur: Deus genuit populum

Ium Deut. XXXII. 18. Populus itaque Israeliticus collecti-
ue vocatur filius Dei Hof. XI. 9. Sed longe excellentiori
sensu adoptio per Christum filialis s. intima cum Deo per
Christum familiaritas per generationem, nouam ex Deo
creationem, effecta dicitur potissimum propter super-
naturalem mentis mutationem Io. I. 12. 13. 1 Pet. I. 3. 23.
1 Cor. IV. 15. Nonnulli itaque interpretes S. S. inter
quos cum primis b. CALOVIVS, ex notione huius verbi
colligunt, in hoc loco IACOBI de Regeneratione strictè
sic dicta agi, quippe quae a Deo fit, gratiosa liberrima-
que βουλῇ agente, quae opponatur τῷ θελήματι ἀνδρός,
causae naturalis generationis ordinariae in sacris litteris
commemoratae Io. I. 13. Vnde ab utroque quasi gene-
rantium sexu denominatio petita est, ut Patris loco sit
Deus βουληθεὶς, cui πᾶσα πατριὰ tribuitur, idemque de eo,
tanquam matre dicatur τὸ ἀπεκύησεν. Sed nobis prae aliis
arridet b. LOESCHERI sententia, quae eius Seromateo
Sect. V. p. 74. §. IX. inserta legitur. *Videtur autem mihi,*
inquit magnus ille Theologus, ἀποκύησις illa, ut dicam,
quod res est, latior esse, et totum salutis negotium ad san-
ctificationem et corroborationem usque productum hoc lo-
co designare, ut adeo respectu regenerationis paterna,
respectu confirmationis vero materna etiam habitudo ad
saluandos Deo competat, cum de iam regenitis dicatur,
quod in utero portentur, Ies. XLVI, 3, et praeterea su-
persit magna illa gloriae παλιγγενεσία, quam Seruator com-
memorat Matth. 19. Rationem vero, quam Vir νῦν ἐν
αἰγίῳ affert ex effato Christi, meam quidem facere nol-
lem; in eo tamen cum ipso consentio, quod per ἀπεκύη-
σιν generaliter conuersio indicari possit. In eodem fere
tramite incedit b. MOSHEMIVS in seiner Sitten-Lehre
P. III., quippe qui vocem regenerationis in hoc ipso
dicto IACOBI sensu latiori de omnibus gratiae diuinae
operationibus, quibus conuersionis negotium absolui-
tur, interpretatur.

§. V.

Quamuis autem regeneratio sit opus prorsus diuinum, ideoque vnice a Deo dependeat, secundum PAULI effatum Eph. I. 11. 12. nos praedestinauit secundum propositum eius, qui omnia ex consilio voluntatis suae exequitur etc. (Generare enim nihil aliud est, quam vitam alicui dare, atque dum Deus nos spiritualiter genuit, vitam eo ipso spirituales, h. e. et velle et posse spiritualiter viuendi, largitur); tamen haec nostra generatio non immediate, sed mediate, perficitur, secundum clarissima IACOBI verba: ἀπεκύνησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας. Non nego, quod haec verba, λόγῳ ἀληθείας, ita possent explicari: Secundum verbum verissimum, siue ad complendum verbum suum efficacissimum; sed iure meritoque LUTHERI versionem retinemus, contextui omnino conformem: *Durch das Wort der Wahrheit*; ita enim verbum veritatis tanquam medium consideratur, per quod ἀποκύνησις ista facta fuit. Scripturae sacrae enucleatores ad vnum omnes consentiunt, per verbum veritatis doctrinam euangelicam esse intelligendam. Euangelium enim de Christo singulari sensu in S. S. hoc nomine venit, et quidem α) respectu contentorum, quia dogmata de Christo tradit, quae in oppositione typorum V. T. qui Christum saltem adumbrabant, veritas nuncupatur Io. I. 17. Continet id ipsum promissionum de Christo impletionem quam exactissimam; tantum abest, vt hoc euangelium nouas patefaciat promissiones, vt clarissime potius testetur, nunc in vniuersum praestitum et in Christo impletum esse, quod Patribus olim fuerit promissum. β) ratione summae consensionis partium eius omnium. Veritas enim reuelationis diuinitus nobis proditae, praecipue etiam inde cognoscitur, quod non modo nihil in ea sanae rationi repugnat, sed omnes etiam, e quibus constat, partes

Probatio, quod
verbum veri-
tatis sit euan-
gelium.

tes mirabili concordia inter se conspirant. γ) respectu effectus; est enim λόγος πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, testimonium fallere nescium Dei veracissimi; doctrina eiusmodi, cui sine omni metu firmo assensu adhaerere et confidere possumus, doctrina, inquam, efficax ad restaurandam vitae integritatem, et ad efficiendum plenarium consensum cum fine, ad quem homines erant creati, in semet ipsa sufficientissima. Quo pacto Apostolus nos reddit certiores, per hoc euangelium s. per eius praedicationem et sinceram receptionem ex Iudaeis ipsos transformatos atque regeneratos esse, ut sint novi homines, simulque omnium praerogatiuarum cum filiali adoptione coniunctarum participes facti. Luce quidem clarius est, quod h. l. per verbum sigillatim euangelium de Christo intelligatur. Tamen testimonio omni exceptione maiori hanc nostram explicationem illustrare possumus, videlicet PAVLI, qui expressis verbis praedicationem euangelii, verbum veritatis salutis Eph. I. 13. in quo et vos audiistis sermonem illum veritatis illius i. e. euangelium salutis vestrae. Est enim euangelium semen illud incorruptibile 1 Pet. I. 23. Per hoc baptismus fit lauacrum regenerationis et renouationis Spiritus sancti. Mediante hoc verbo foedus cum Deo de nouo cum hominibus pangitur, et si ipsi in statu gratiae persistunt, iure de vnoquoque eorum praedicatur: Semen ipsius in illo manet, nec potest peccare eo, quod ex Deo natus est. 1 Io. III. 9.

§. VI.

*Finis Domini
et status reg-
norum.*

Arctissimo verba, quae sequuntur, cum praedicatione connectit IACOBVS vinculo, in quibus et *finem Domini* in regeneratione et *felicissimum* eorum describit *statum*, qui desuper verbo veritatis a Deo erant renati: *eis τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχὴν τινὰ τῶν αὐτοῦ κλισμάτων.* Nostrum
nunc

nunc erit, vt sedulo inquiramus partim, ad quosnam praecipue sermo sit directus? partim, quid per *ὁπαρχὴν τινὰ τῶν κ/ισμάτων* Apostolus voluerit? Verba IACOBI ad eos sunt directa, ad quos epistolam suam exarauit, non exclusis quidem aliis Christianis, in quorum vsum et haec epistola erat consignata. Inscripsit eam: *ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ*; quae inscriptio omnes admonet lectores, natione Iudaeos ab eo compellari, quod nullus alius populus, quam Iudaicus, in totidem tribus distributus, simul et dispersus in variis regionibus exulauit. Hoc tam certum est apud eruditos, vt proluxa eiusdem rei probatione supersedere possimus. Ad Iudaeos itaque scripsit Apostolus, qui superstitionem Iudaicam missam fecerant et doctrinam Christi receperant. Ipsum autem argumentum epistolae qui considerat, non dubitabit, quin inter eos, qui nomen Christo dederant, haud pauci, professione doctrinae quidem Christiani, sed non vera fide praediti, corruptis fuerint moribus. Hisce igitur ad animum reuocat diuinae benignitatis documenta in conuersione ipsis exhibita: *ἡμᾶς ἀπεκύνητε*. Pronomen hoc non sine graui ratione addit; vniuersalitatis enim signum est hoc modo explicandum: *nos omnes*, qui veri Christi sectatores sumus, et vnanimi consensu Christo obedientiam praestamus. Denominantur itaque respectu nouae huius creationis fratres arctissimo amoris vinculo coniuncti. Eo ipso IACOBVS comprobatur, hoc Dei beneficium sibi non alio modo ac reliquis Christianis fuisse collatum, quin imo omnibus diuinae gratiae donis, ne ministrantibus quidem exceptis, esse anteponendum. Interea tamen hac ipsa dicendi ratione omnes illos vult exclusos, qui quidem doctrinam profitentur Christianam, sed male morati sunt; nos, inquit Apostolus, genuit, qui ita sumus comparati, vt verbum veritatis amplecta-

plectamur eidemque obtemperemus. Licet autem IACOBVS Iudaeis iam conuersis singulare hoc Dei beneficium in mentem reuocet; non tamen ipsis tantum proprium, neque primis saltem temporibus adcommo-
 datum fuisse, hoc ipso declarat, quin potius ad omnes cuiuscunque aetatis Christianos pertinere, quos, quod scripsit, in rem suam conuertere oportere, manifestum est. Ex ipsis verbis elucet: *εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς τῶν αὐτοῦ κληρονομάτων.* Nonne hac ipsa oratione Apostolus opinionem quorundam Iudaeorum reiicit in diuinam gratiam tam iniuriam, qua falso sibi persuadebant, per Dei decretum irreuocabile solos Israelitas esse electos ad salutem, repudiatis omnibus aliis gentibus. Contrarium potius ex hoc ipso IACOBI sermone demonstrari potest. Vox *ἀπαρχή*, primitiae, relationem quandam inuoluit ad ea, quae mox sunt consecutura, et quorum indicium est illa *ἀπαρχή*. Apostolus hoc nomine Iudaeos compellat non ex hac ratione, ac si ipsi soli essent, quibus haec gratia acciderit. Profecto quemlibet docere vult, quod incepta inter Iudaeos mutatione salutari, nunc quoque exteris populis euangelium adnunciari debeat. Nihilo tamen minus hoc sibi Iudaei tanquam praecipuum arrogare poterant, se esse primitias quasdam ratione temporis eorum, quae creauit. Quod quidem cognomen tanto magis in Iudaeorum animos influebat, quanto frequentius illa aetate huic populo honori ducebatur, e toto genere humano, tanquam primitias eum Deo fuisse tributum. Insignis locus Philonis de creatione Principis T. II. p. 365. *Τὸ σύμπαν Ἰουδαίων ἔθνος τοῦ συμπαντος ἀνθρώπων γένους ἀπενεμήθη οἷά τις ἀπαρχὴ τῷ ποιητῇ καὶ πατρὶ.* Omnis Iudaeorum gens ex omni hominum genere, primitiarum quarundam instar opifici fuit ac patri attributa. IACOBVS igitur blandius commendat suis finem Deo propositum, vt, sicut Theocratia ceteris gentibus

tibus omnibus praestiterint; ita nautent operam praestantiae spirituali, qua aliis exemplum pietatis praebeant.

§. VII.

Non iniucundum fore arbitror, si rationem huius denominationis, ἀπαρχῇ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων paullo penitus indagemus. Otium quidem nobis fecerunt hac in re artis hermeneuticae periti, ex quorum scriptis satis satisque agnoscitur, quid in sacris litteris per primitias pro re substrata intelligendum sit. (a) Ut autem nihil praetermittamus, quod ad verum IACOBI sensum eruendum faciat, ante omnia probe ponderandum, quid sibi Apostolus hoc loco per hanc locutionem in S. Sacris non inusitatam velit. Vocabulum, κτίσματα proprie ad omnes creaturas pertinet, deinde per figuram quandam rhetoricam de hominibus in specie usurpatur conf. Marc. XVI. 15. Col. I. 15. Specialiori autem modo de novis creaturis enunciat, videlicet de istis hominibus, in quibus Deus finem suum in regeneratione et renouatione consequitur. Quam ob rem per κτίσματα proxime et fideles insigniuntur. Multis ex locis Sacrae Scripturae hoc constat v. g. Eph. II. 10. 1 Tim. IV. 4. Apoc. V. 13. et tales creaturae iam erant Christiani per verbum veritatis a Deo geniti. Nec plane negligendus est numerus, quo Spiritus Sanctus loquitur, κτισμάτων. Non obscure eo ipso apostolus indicat, Deum non Iudaeos saltem modo supernaturali immutasse, sed dari adhuc plures extra illos eadem gratia a Deo affectos; omnes enim, qui Christum in carne manifestatum et nunc vera fide amplectuntur, siue sint ex Iudaeis, siue ex Ethnicis, dicuntur per verbum Dei geniti; quanquam ipsis praerogatiuam non

*Rationes denominationis,
ἀπαρχῇ τῶν
αὐτοῦ κτισμάτων.*

(a) Vid. PETR. RAVANELLI Biblioth. sacra T. II. p. 692. VRSINVS in Analectis sacris L. VI. c. 14.

non denegamus, qui sub initium introductae in orbem terrarum fidei Christianae ex quibusvis hominibus tum temporis ad gratiae regnum electi vocatique erant. Non quidem diffiteri possumus, quod interpretes in enodanda huius vocis notione parum inter se dissentiant. Tamen nullus eorum hactenus abnegavit, de fidelibus sermonem esse; hoc tantum a quibusdam in dubium vocatur; num de omnibus ac singulis *γυναικας* Christianis dici queat sine vlllo discrimine, ipsos esse primitias eorum, quae Deus creauit. Fuerunt enim quidam inter veteres, qui primitias per initium seu principium tantum explicatas volunt, quam sententiam SPANHEMIYS in dubiis Euangel. P. III. Dub. 132. p. 704. suam facit; ad cuius probationem nos ablegat ad locum 1 Cor. XVI. 15. vbi familia STEPHANAE vocatur *ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαίας* eo sensu, quod prima in regione illa conuersa fuerit ad Christum, non quod maiora illius fuerint dona prae aliis. Idem de EPENAETO legitur Rom. XVI. 5. Sed ex his locis neutiquam argumentum desumi potest, quod per *ἀπαρχὴν τῶν κλημάτων* illi saltem intelligantur, qui inter primos vocati veritati euangelicae adhaerebant. Bene CHRYSOSTOMYS ad loca citata vult, istos primitias dici non solum, quod reliquos omnes in illa regione credendo praeuenerint, quod, inquit, non est modicae laudis, sed etiam quod plus pietatis ostenderint, quam reliqui omnes, sicut primitias oportet esse meliores ceteris, quorum sunt primitiae. Nihil interest, varias interpretum cetera doctorum sententias non quidem contemnendas accumulare; quin potius eandem ex tam multis retinendam esse duximus, quae scopum Apostoli proxime attingat. Explicatio enim ista, quae cum statu eorum, ad quos scripta est haec epistola, conuenit, quae scopo a Spiritu Sancto intento proxime accedit, quae denique minimas relin-

relinquit difficultates, ista mihi prae aliis videtur ample-
ctenda in locis eiusmodi difficilioribus. Quodsi igitur
explicationem nostram, cui praeterea exercitati Scri-
pturae S. interpretes adstipulantur, talem esse testatum
fecerimus, ut his, quae diximus, requisitis gaudeat, o-
mnis aequitate pollens eidem suffragari non dubitabit.
Iam rem aggrediemur, et quid de primitiis istis sentia-
mus, proponemus. Ante omnia necesse erit, recurre-
re ad ritus illos V. T. circa primitias a Deo ordinatas.
Depromit Apostolus comparisonem a primitiis fru-
ctibus Deo oblatis. Israelitae enim tenebantur primos
agrorum fructus Deo offerre et consecrare, Exod.
XXXIII. 19. c. XXXIV. 26. per quod isti adimone-
bantur fruges terrae non industria hominum parari,
sed Dei gratuito beneficio, atque adeo se singulari Dei
misericordia ex seruitute aegyptiaca in terram intro-
ductos esse lacte et melle affluentem, ut se gratos Deo
praestarent. Colligebant vero Israelitae optimos et ex-
quisitissimos fructus, ita, ut de hac oblatione dici pos-
set, se non solum primos, sed etiam praecipuos fru-
ctus Deo consecratos voluisse. Finis itaque Dei in re-
generandis Iudaeis non solum eo tendebat, ut primi es-
sent, qui Christo nomen dederant, sed etiam, ut effe-
ctus vis creatricis omnibus ac singulis innotescant in
regeneratione cum primis conspicui. Deinde hac ipsa
denominatione officia regenitis incumbentia in memo-
riam reuocat, quo ab hoc conuersionis tempore omni
industria pietatem colant, atque sic publice declarent,
quidnam imposterum a veris Christianis sit expectan-
dum. IACOBVS itaque sermonem instituit de felici re-
genitorum statu secundum v. 16. 17. vocat eosdem pri-
mitias non in oppositione aliorum fidelium, prouti illi,
qui primi inter credentes sunt, primitiarum quoque no-
mine veniunt respectu temporis, sed in oppositione cete-

rarum creaturarum. Procul dubio Apostolus ad eximias istas summi Numinis dotes et praerogativas respicit, quibus regeneriti prae omnibus excellebant. Designatur hac denominatione triplex praerogativa ipsis a Deo genicis concessa, et quidem α) respectu *amoris divini*. Primitiae in V. T. omnibus fructibus anteponebantur, quoniam Deo erant dicatae. Quo ipso Deus eximiam suam erga regeneritos benevolentiam manifestare voluit. Hinc metaphorice primitiae prouentus eius, רִאשִׁית הַבְּרִיאָה, vocatur populus Israel Ier. II. 3. quia sanctus fuit Domino ex omnibus populis terrae, ut primitiae agri erant sanctae, et in quem qui iniurii essent, gravissime peccabant et iram Dei in se concitabant, non secus ac illi, qui primitias frugum Deo debitas deuorabant; β) *ratione dignitatis*. Seligebantur olim primitiae de reliquis fructibus et Deo consecrabantur. Hinc sinceri Christi sectatores vocantur: ecclesia primogenitorum in coelo adscriptorum, Ebr. XII. 23. primitiae Deo et agno sacrae, Apoc. XIV. 4. i. e. ex corrupto et perditio reliquo hominum genere collecti, seu electi, ut consecrati sint ad glorificandum Deum et Christum. Denique γ) *ratione subsequenter renovationis*. Deus a Iudaeis primitias in oblationem deposcebat. Necesse est igitur, ut fideles N. T. se Deo tradant, Rom. XII. 1. hostiam viuam, sanctam, placentem Deo, rationalem cultum. Multa adhuc pro stabilienda nostra explicatione argumenta prostant. Sed quoniam tot libris pertractata fuit, actum me acturum esse crediderim, si pluribus in hac re dilucidanda commorari vellem. Quare non dubito, quin Apostolus per primitias singulares istas praerogativas intellecturus sit, quarum regeneriti nunquam non memores esse debeant.

§. IIX.

His itaque praemissis, quae ad nativum verborum IACOBI sensum explanandum pertinent, in eo nunc cumprimis operam nostram sumus collocaturi, ut firmis atque indubitatis rationibus demonstremus, quod hodie- num in omnibus hominibus eadem vis et efficacia per verbum veritatis sese exferat, et exferere possit, ad pro- ducendos eiusmodi salutares effectus, nisi quis malitiose resistendo hanc cordis mutationem reddat impossibilem. Per Dei gratiam idem euangelium nobis adnunciatur, nec non ad contemplandum et meditandum offertur. Eadem adhuc veritas diuina pollet virtute ad regeneran- dum sufficiens. Deus semel constituit, homines per verbum suum convertere illudque regenerationis no- strae semen esse voluit, si doctrinam istam coelestem rite agnoscamus, firmo adsensu amplectamur et in ea constanter acquiescamus. Quod si fecerimus, dubium non est, quin gratia Spiritus S. opus suum per ver- bum sit perfectura.

*Virtus regene-
ratrix euange-
lio adhuc com-
perit.*

SECTIO II. DOGMATICA
DE
REGENERATIONE PER VERBUM
EFFECTA.

§. I.

Quicquid in verbis IACOBI continetur, ad hanc re- dit propositionem: *Deus homines regenerat per verbum Evangelii, cui virtus regeneratrix inest.* Nihil plane detrahitur robori huius argumenti aposto- lici pro nostra confirmanda doctrina, quando dicunt, Virum θεόπνευστον tantum de Christianis ex Iudaismo sub initium praedicati de Christo euangelii locutum es-

*Thesis ab Apo-
stolo proposita.*

se. Non denegamus illis quasdam praerogatiuas, quas huius seculi ciues sibi neutiquam arrogare possunt, sed istae non in alio salutis ordine consistunt, neque in aliis gratiae mediis a Deo praeceptis. Hinc et Christus et Apostoli, quamuis multa miracula ederent, ut facilius reddatur opus conuersionis, euangelium tamen docebant, et auditores suos ad meditandum Scripturam ablegabant, quoniam ipsum conuersionis opus per verbum efficitur. Salua itaque res est. Tanquam indubitatum atque euictum praemittimus, homines peccatores et in hoc saeculo a Deo nullis aliis mediis ordinarie conuerti, quam tempore Christi est Apostolorum. Non itaque video, quo iure vniuersalitas huius theses ex hoc IACOBI dicto deductae infringi atque labefactari possit: homines regenerandi virtute quadam vincuntur, quae verbo diuino semper et ubique indita est.

§. II.

*Diuerſa vocis
regenerationis
acceptio.*

Planum haecenus fecimus sensum verborum IACOBI natium. Nunc vero ad illius ductum doctrinam ab eo propositam, videlicet veram τῆς ἀποκυψέως, de qua fideles gloriantur, ideoque a Deo per verbum geniti dicuntur, rationem expendamus eamque paulo plenius explicemus. Ne itaque in campum a re nostra alienum nimis deflectamus, ante omnia ponderandum, quo sensu vocabulum regenerationis iam iam a nobis accipi debeat. Diuersimode vox Regenerationis in scholis Theologorum sumitur. Interdum sensu stricto sic dicto pro vno alteroque diuinae gratiae actu, vel pro iustificatione, vel pro noua virium spiritualium collatione, vel pro renouatione; interdum sensu complexiuo, ita, ut omnes ac singulos diuinae gratiae actus tum illos τακτικούς, qui communi nomine a Theologis gra-

gratiae praeuenientis et assistentis *operationes* adpellantur, tum *fundamentales*, qui forenses quasi sunt et coram Dei throno fiunt, qualis est remissio peccatorum, tum denique *subsequentem renovationem* complectatur, (a) vnde homo, in quo opus conuersionis a Deo non solum inchoatur sed etiam continuatum absoluitur, dicitur regeneritus, in statu collocatus, h. e. ille, qui regenerationem obtinuit. Propria et maxime genuina, nec non apud Theologos praecipue vsitata, significatio huius vocis est, qua fidei productionem denotat; (b) qua ratione et in A. C. apologia adhibetur: *quid potest dici de conuersione impii, s. de modo regenerationis simplicius et clarius?* art. II. p. 71. Estque etiam huius vocis notio sacrae Scripturae conueniens, in qua ita regeneratio describitur, vt recte per eam fidei productio intelligatur 1 Pet. I, 3. Adhuc clarior est locus, 1 Io. V. 1. ad efficiendum videlicet, regenerare significare fidem producere; nam regeneritus et credens inter se copulantur. Quae notio iis meditationibus, quibus nos iam inhaeremus, videtur accommodata et maxime aedaequata. Non enim propriissime de statu regenerationis nobis sermo erit, licet secundum IACOBI verba non excludatur, sed de actu, ἀποκυνήσεως nomine veniente, qui alias vocatur *viuificatio, conglutinatio Christi*. Gal. III. 27. 1 Cor. VI. 17. Semper vero homini et regenerando et iam regenito vis quaedam diuina adsit, necesse est, vt haecenus in peccatis mortuus, non solum denuo nascatur in vitam spiritualem, et incipiat esse

C 3

spiri-

a) Quo sensu complexiuo F. C. p. 686. accipit, inquit: Vocabulum regenerationis interdum in eo sensu accipitur, vt simul remissionem peccatorum (quae duntaxat propter Christum contingit) et subsequentem renovationem complectatur.

b) In eo etiam Theologos consentire, notum est, quod in Regeneratione fides saluifica producat, quare regeneratio GERHARDO est accensio fidei, HULSEMANNO donatio fidei, CALOVIO fidei procreatio, aliisque virum credendi collatio.

spiritualis, sed etiam viribus spiritualibus instructus, concurrente diuino spiritu, suam operetur salutem. Phil. II. 12.

§. III.

Definitio Re-
generationis.

Αποκύνσις igitur, siue γέννησις ἀνωθεν et ex Θεῷ facta, si notionem biblicam, qua possumus diligentia, capiamus, est actio Dei gratiosa in homine facta, qua in ipso in peccatis mortuo, sed non malitiose resistente, mediis spiritualibus fidem in Christum saluificam producit. Neminem offendat haec definitio, quippe quae fortasse angustior suo definito videatur. Constat enim ex §. II. antecedente, nos, pro nostri instituti ratione, eosdem actus gratiae diuinae sub nomine regenerationis intellectos velle, quibus vita in homine deprauato spiritualis restituitur. Hinc regeneratio et conuersio hominis, in patiendi vero significatione intuitu hominis accepta, nobis iamiam sunt vnum idemque. Quare propositiones sequentes: homo regeneratur, homo conuertitur, homo e morte spiritali ad vitam spiritulem perducitur, homo fide donatur, sunt identicae. Homo enim et in regeneratione et in conuersione per verbum veritatis Spiritus et Spiritu renascitur. Non ideo euertimus discrimen inter actus diuinae gratiae, probe scientes, quatenus exinde confusio nec non detrimentum exoriatur, si priora et posteriora ordinis salutaris inter se commisceantur. Retinemus atque ambabus amplectimur manibus distinctiones istas acroamaticas industria excogitatas et in S. S. bene fundatas, nec non hactenus Theologis omnino solennes, ne inter se confundantur, quae certe a se inuicem solerter sunt discernenda. Quoniam autem ad summam doctrinae a nobis iam pertractandae propriissime non spectat, ut de singulis actibus gratiae diuinae, qui sub nomine re-
genera-

generationis comprehenduntur, sigillatim agamus; hinc notionem istam regenerationis iam nostram facimus, Theologis frequentiore et in sacris litteris obuiam, quae et virium credendi collationem et fidei productionem et induitionem Christi Gal. III, 27. includit, et ab Apostolo vno verbo *uiuificatio* appellatur, Eph. II, 5. Cum enim regeneratio significet internam hominis mutationem, et quidem eam, qua posita, homo fit filius Dei et haeres salutis; haec autem mutatio in vitae spiritualis h. e. fidei productione consistat, regeneratio recte a nobis definita est. Id quod ex testimonio IOANNIS probare possumus, inquentis: eum, qui credit, Iesum esse Christum, ex Deo genitum esse. I Io. V, 1.

§. IV.

Vt autem iusto ordine procedamus, ante omnia *Diversae dantur causae regenerationis.* animum vertamus in causas, quae ad producendum supernaturales eiusmodi effectus et sufficientes et efficacissimae sunt. Et hic valet canon ille tritissimus: effectus testatur de sua causa. Si enim obiectum personale, quod mutationem in regeneratione subit, probe expendamus, quale istud fuerit ante eam, et quale deprehendatur post eandem; facili negotio intelligimus, qualis actio requiratur ad mutationem, quae facta esse supponitur, inducendam. Regeneratio est quidem merum opus gratiae diuinae, in quo efficiendo nostrae vires non concurrunt. Sed quia illa ipsa non est fundamentum salutis nostrae, sed ad actus salutes Spiritus S. pertinet, quibus salus nobis diuinitus offertur aequae ac confertur: hinc plures in illo salutari negotio occurrunt causae, quae viribus coniunctis simul eam mutationem perficiunt. Fit ea per baptismum in qualibuscunque et per verbum in subiectis verbi capacibus, quippe in quibus, priusquam haec mutatio prodeat,

boni

boni motus diuini in intellectu et voluntate praecedant, quinimo notitia et adensus, quatenus sunt gradus ad fidem saluificam, necesse est. Perspiciemus itaque, quid in serie causarum secundum Dei beneplacitum nobis considerandum veniat. Pro instituti nostri ratione potissimum causam efficientem et principalem et minus principalem studiose inuestigemus. Hinc in disquirenda causa impulsiva et externa et interna non adeo prolixi erimus. Nostrum erit, ut solidis argumentis comprobemus, virtutem illam regeneratricem esse virtutem ipsius Dei omnipotentem.

§. V.

*Causa impulsiva
eaeque interna
et externa.*

Causam meritoriam impulsivam externam solius Christi meritum sicut internam solam Dei misericordiam esse, tam in hoc quam in omnibus aliis beneficiis spiritualibus et actibus gratiae, quod semel iterumque dixisse sufficiet Tit. III. 5. 6. 1 Pet. I. 3. Hoc vnicum ad illustranda IACOBI verba addere iuuat, admodum significanter IACOBVM dicere, hanc generationem a Deo βουληθέντι factam non naturali emanatione sed consilio gratiae. Praeclare rem dilucidat ista IOHANNIS dictio c. III. 8. spiritus fiat, ubi vult. Qua indicauit, spiritualem istam natiuitatem ex gratiosa Dei voluntate effectam.

§. VI.

*Causa efficiens
principalis.*

Sed ne a scopo nimis aberremus, ad causam efficientem ac principalem et minus principalem, s. instrumentalem, nostram dirigamus curam et attentionem, id quod vnum e praecipuis dissertationis nostrae constituit argumentum. Vnica saltem est causa efficiens principalis, *Deus* nimirum *trinus*, qui solus hominem regenerat, et qui operatur in eo et τὸ velle et τὸ operari pro suo beneplacito Phil. II. 13. Vbicunque enim in sacris literis de intima et totali hominis corruptione

ruptione fit mentio, ibi etiam docemur, Deum, a quo omnes boni effectus descendunt, felicissimae huius mutationis esse autorem. Quemadmodum enim nemo se ipsum naturali generatione producere potest; ita nec in hominis positum est viribus, ut se ipsum regenerare queat. Regeneratio ista ad Deum refertur Ier. XXXI, 18. ideoque productio notitiae Dei in Christo salutaris soli Deo tribuitur, non eo saltem modo, quo omnia dona ipsaque naturalia ab illo sunt Iac. I. 17. sed ita, ut *αὐτοῦ αὐτὰ* simul hominum naturae viribus huc aliquid conferendi, et, qualis illa sit notitia, indicetur. Hinc PAVLVS, *Deus*, inquit, *qui lucem ex tenebris lucere iussit* (quo ipso significat lucem spiritualem non minus opus diuinum esse, quam lucem naturalem, Gen. I. 3.) *is est, qui illuxit animis nostris ad illuminationem cognitionis gloriae Dei in facie Iesu Christi* 2 Cor. IV. 6. Quin imo voluntatis flexio in obsequium fidei in solidum Deo, sigillatim Spiritui Sancto, eiusque virtuti omnipotenti et operationi supernaturali adscribi debet Rom. I. 5. c. VI. 17. Nec est, quod obiicias: fides tamen est nostrum opus, quippe quae nititur historica veritatum coelestium cognitione et adsensu, quo illas veritates tanquam certas amplectimur, atque fiduciam in Christi merito collocamus. Nego atque pernego, fidem esse nostrum opus, prouti viua atque in hominum animis salutare producit effectus. Homo quidem naturalis solis naturae viribus, si ingenio polleat et debitam industriam adhibeat, qualemcunque notitiam sibi comparare potest, qua veras notiones de veritatibus quibusdam diuinis, quae nimirum captum rationis non excedunt, animo sibi formare videtur, imo si et adensus accedat sed humanus, cum ad hunc vis naturalis sufficiat, tamen nullum adhuc indubita-

tum criterium suppeditat, ut eiusmodi cognitionem ad actus spirituales referamus, quin potius ad actus animales, qui non aliud, quam ipsam naturam, hoc est, naturales mentis corporisque facultates principium agnoscant. At enim vero fides, quae dicitur saluifica, est tantum opus Diuinae omnipotentiae ac misericordiae, quae tamen certo ordine et per certa media producit. Ut ergo nulla res creata vitam naturalem alteri largiri potest; ita multo minus vita spiritualis, cuius radix et fundamentum fides est, rei cuiusdam creatae virtute efficitur. Et hac quidem ratione Deus solus est causa fidei, ita, ut alia esse nequeat, Io. VI. 29.

§. VII.

*Causa minus
principalis seu
instrumentalis.*

Placuit autem summo rerum moderatori effectus eiusmodi supernaturales non *immediate* per verbum potentiae suae infinitae quo coelum et terram olim creauit, producere, id quod potuisset, si voluisset, sed *mediate* per verbum gratiae h. e. per Scripturam S. impulsu Spiritus Sancti aliquando reuelatam. Hoc maxime congruum esse videtur et Dei naturae, et hominum conditioni. Profecto omnibus Dei perfectionibus manifesto repugnaret, si (a) Deus pro absoluta sua potentia in homine regenerando operari velit. In eo enim homo omnibus creaturis visibilibus iure meritoque

(a) Deus quidem secundum potentiam suam infinitam homines regenerat. Sed distinctionem Theologi faciunt inter potentiam Dei *absolutam* et *ordinatam*. Est enim sapientiae Dei conueniens, ut certum in agendo ordinem constituat, cui tamen nulla necessitate sit adstrictus. In isto ordine aliarum rerum vi quadam praedictarum secundum leges ipsis inditas per potentiam suam effectus producit. Nil obstat, quo minus homines potentiae ordinatae resistere queant. Nec inde defectus potentiae est eliciendus, illud tantum sequitur, Deum extra ordinem a se constitutum suam potentiam declarare noluisse. Quod si enim secundum absolutam potentiam agere velit, nihil est, quod eam possit suppressere et inefficacem reddere, adeo quidem, ut ABRAHAMO sobolem ex lapidibus procreare potuisset, si voluisset. Matth. III. 9.

ritoque praefertur, quod tanquam ens ratione praeditum intellectu atque voluntate gaudeat, quae quidem facultates superiores mentis etiam post lapsum adhuc remanserunt. In sacris litteris nobis ostenditur, Deum ordinarie in conuersionis negotio cuncta peracturum esse vi gratiae per *verbum* non excluso baptismo intercedente adeo opera ministrorum verbi diuini. Vt vero sermo hic nobis est de verbo Dei Euangelico sacris litteris comprehenso; sic vocatur illud semen incorruptibile, ex quo regeneramur, scilicet per fidei productionem 1 Pet. I. 23. Factum enim est sapientissima Dei ordinatione, ut non solum ipsi Dei conceptus, in intellectu diuino ab aeterno existentes et per externa signa olim manifestati, semper et inseparabiliter cum externis signis et verbis sint coniuncti, quorum ideas mente concipere possumus, si Scripturam attente legimus et audimus: sed etiam virtutem quandam veritates istae, verbo scripto et praedicato contentae, habeant nos vere conuertendi et regenerandi. Nam Spiritus Sanctus testatur, fidem ex verbo Dei oriri, Rom. X. 17. verbum Dei esse efficacissimum, viuificum, imo ipsam Dei potentiam. Rom. I. 16. Ad rem ipsam quodammodo concipiendam vox regenerationis perquam apta videtur, id quod collatio regenerationis cum generatione naturali nos condocere potest. Mihi etiam longe verosimilius videtur, seruatores scriptoresque sacros generationis et regenerationis vocem ideo adhibuisse, ut generationem naturalem in memoriam nobis reuocando eo adcuratius spiritualis generationis indolem exprimerent, quam qui putant, vocem regenerationis ex Iudaeorum consuetudine deriuandam. Eleganter omnino regeneratio per verbum veritatis cum naturali generatione comparatur. In hac naturali scilicet generatione duo a se discernenda sunt: *vitae produ-*

Etio et foetus iam vini et maturi editio. Per verba IACOBI vtraque idea declaratur, quarum vna in priori membro απεκκρίσεν ἡμᾶς etc. altera vero in posteriori: εἰς τὸ εἶναι etc. indicatur. Homo naturali modo procreatus, a suis parentibus vitam adipiscitur et naturae eiusdem cum generante particeps fit, pari ratione per verbum Dei viuum vita spiritalis producit in regeneratione, et communio cum generante, vnde, qui credunt, τῆς Θεῆας φύσεως κοινωνοὶ facti dicuntur 2 Petr. l. 4. Medium igitur, quo Deus et quidem in adultis vti voluit, est verbum suum, quod semen ἀφ' ὧν 1 Petr. l. 23. vocatur, ex quo regeneramur. Vita spiritalis nihil aliud esse potest, quam facultas motus in animo diuinos excitandi et per istam vim diuinitus concessam spirituales effectus h. e. opera Deo grata producendi. Fundamentum et radix huius vitae est fides, producta autem fide, homo antea in peccatis mortuus, spiritali vita donatur. Hinc patet, fidem ad regenerationem omnino referri debere, licet Scriptura Sacra per vitam spiritualem facultatem quandoque intelligat sese sanctificandi; enimvero effectus a causa non segregari debet. Lex igitur diuina est norma, secundum quam motus isti diriguntur in renouatione; et quemadmodum homo statim post natiuitatem facultate se mouendi, qua pollet, vtitur: ita regenitus, pro modulo virium sibi collatarum, illico in iis ambulare incipit, ad quae erat conditus. Egregium sane atque rei maxime adcomodatum simile est, quocum Deus salutarem istam hominis mutationem comparare voluit. Ex his facile et tuto colligi potest, quid per regenerationem per verbum Dei in homine effectam secundum exemplum sanorum dictorum intelligatur, nimirum: Regeneratio per verbum veritatis producta est effectus verbi euangelii, qui se in animo peccato-

ris

ris exferit, quo fides in ipso accensa vi atque potentia spiritualiter viuendi instruitur et ex regno Satanae in regnum Christi transfertur. Sensu igitur strictiori hac locutione sub specie regenerationis expressa ad mutationem voluntatis respicitur. Regeneratio enim est vitae spiritualis productio ideoque etiam principium sancte viuendi; vita enim spiritualis in facultate recte agendi consistit, id quod ad voluntatem proprie pertinet. Cum autem nulla detur facultas, bonum appetendi et perficiendi sine illuminatione, cum relatio quaedam sit voluntatis ad intellectum: hinc sensu latiori regeneratio emendationem tam intellectus quam voluntatis inuoluit.

§. IIX.

Cumque Deus, immo solus Deus sit, qui fidem in nobis operatur, idque per verbum diuinum: hinc quaestio agitata fuit: *num sola veritas, prouti ipsi vis quaedam inest conuincendi et mouendi, tanquam veritas in se ac per se considerata hominem regenerare h. e. spiritualiter viuum reddere queat?* Experientia non solum, quam verbo diuino sumus edocti, hominem *ψυχρόν* non recipere posse veritates istas coelestes, multo minus propriis viribus in suam salutem, nempe ad se regenerandum conuertere. Necesse igitur est, vt maior quaedam vis eademque non naturalis, sed supernaturalis, h. e. vere diuina accedat, qua intellectus vere illuminetur, cor ad credendum disponatur atque flectatur, nec non voluntas posthaec intime sanctificetur. Sed quaenam sit illa vis, vbi sit quaerenda, et quomodo suas in homine operationes exerceat? de eo multum fuit disputatum. Potiores de hac re sententias ad sequentes classes referre possumus. Nonnulli eam virtutem regenerandi verbo diuino insitam esse contendunt. Alii vim quandam in

*Verbo diuino
virtus inest.*

*Variae circa
huius virtutis
explicationes
sententiae.*

scrinio pectoris humani reſeruatam excogitarunt, per
verbum Dei excitandam. Reliqui hanc efficaciam et a
verbo Dei et ab homine, tanquam ſeparatum quid, con-
ſiderant, et ab ipſo Deo iuxta et apud verbum in ipſo
quidem uſu eſſe deducendam. Prorſus a ſcopo noſtro
alienum eſſet, ſi controuerſiis hiſce nos ingereremus,
iſdemque diſcutiendis inhaereremus. Saltem noſtrum
exigit officium, vt videamus, quaenam ſit ſana doctri-
na et antiquiorum et probatiſſimorum Theologorum
ſententiis maxime conueniens. Dudum in noſtra ec-
cleſia Theologi orthodoxi primam defendunt ſententi-
am. Vnanimi enim conſenſu et publica autoritate eu-
ſum fuit hominem adultum regenerari per verbum
gratiae, cui virtus atque efficacia ſemper et vbique in-
eſt, Rom. I, 16. Haec eſt doctrina, quae ipſiſſimis fere
verbis in LL. noſtris ſymbolicis proponitur: *quod Spi-
ritus ſanctus homines illuminet et conuertat per verbum
ſcriptum et praedicatum*, vid. A. C. art. V. artic. Smal-
cald. P. III. art. IIX. F. C. de libero arbitrio. Sensus
huius confeſſionis plane non alius eſſe poteſt, quam
quod Spiritus S. vim quandam ſupernaturalem primum
praedicato verbo indiderit, deinde quod itidem cum
verbo ſcripto eandem ipſam virtutem diuinam intime
ac inſeparabiliter coniunxerit, ita, vt ipſi verbo poſt
factam reuelationem vis ineſſe debeat, vt grano viuo
vis fructus ferendi, et medicinae vis medendi, quae
in, cum et per verbum hominem conuertat, niſi moro-
ſe reſiſtat ad illud audiendum atque recipiendum. Quod
ad alteram opinionem pertinet, ea ita comparata eſt,
vt nullus eorum, qui ſaltem rectam rationem ſequun-
tur, eidem ſuum adiicere calculum potuerit; quid quod
commentum iſtud plane corruet, ſi expendamus, homi-
nem plane mortuum per verbum a Deo viuificari. Re-
pugnat itaque craſſiſſimo huic errori et Scriptura S. et
recta

recta ratio, et ipsa experientia. Tertia vero sententia tolerabilior esse videtur. Istius enim patroni reiiciunt immediatas istas et falso excogitatas reuelationes; cardo litium in eo tantum versatur: *num virtus verbo diuino ita sit indita, ut nunquam ab illa separari possit?* Ad hanc quaestionem, sine vlla haesitatione, *affirmando* respondemus, teste Scriptura sacra, quae verbum comparat cum *semine incorruptibili*, cui virtus detrahi non potest, licet effectus impediatur; quinimo expresse nominat *verbum viuum*, quod non solum vitam dare potest, sed etiam vitam in se habet, 1 Pet. I, 23. Ipsi vero haesitant sine vlla dubitandi ratione; inde accidit, ut a veritatis tramite multum aberrauerint. Si enim ea, quae Spiritus sunt, etiam ex testimoniis Spiritus Sancti sunt confirmanda; nostra fane sententia semper ius suum contra quoscunque insultus obtinebit, quia a Deo ipso in sacris tabulis fuit proposita. Omnes certe Scriptores sacri in eo conueniunt, quod verbum *πρόφορον* polleat virtute non tantum *obiectiua* ad signandum, sed etiam *effectiua*, ad producendum spirituales effectus. vid. CALOVIVS in *Syst. Theol.* T. I. p. 706.

§. IX.

Ne autem omnia turbantes quadrata rotundis misceant, in hac re explananda cumprimis discrimen faciendum est inter *efficaciam* et inter *effectum* verbi diuini. *Efficacia* est ipsa rei constitutio, quatenus est medium certo fini obtinendo aptum et sufficiens. *Effectus* est huius finis consecutio, quando medium per se efficax vsurpatur, nec vlllo impedimento aut non valido retardatur. (a) Ad effectum impetrandum potissimum

Discrimen inter efficaciam et effectum.

(a) Ita etiam differunt *δύναμις* seu in actu primo *efficacia* et *ἐνέργεια*, seu effectus in actu secundo conf. Eph. I. 7. 1 Cor. XV. 10. gratia eius in me

num requiritur, vt non solum medio vtamur, sed et recte et cum diligentia et sapientia vtamur, nec non omnia remoueamus impedimenta, quae vel medio vel eius vsui obstat videntur. Hoc discrimen si probe obseruemus, facili negotio quaestio dirimi poterit: *num virtus verbo diuino insita in se sit efficax, ad hominem regenerandum sine concursu specialissimo Spiritus S.?* Omnino Scriptura S. semper et vbique efficacissimum est medium, cui vis effectum producendi inest. Sin vero effectus in homine sese exlerere debet, necesse est, vt Spiritus S. cor hominis ad recipiendum verbum disponat. Pluribus de hac re suo loco dicendum erit.

§. X.

*Generatim
virtus V. D.
est supernatu-
ralis.*

Quibus nunc expeditis ad ipsam virtutem V. D. insitam nos conuertimus. Generatim loquendo efficacia verbi diuini est ipsa veritas ad certum finem impetrandum apta et sufficiens, et, quoniam haec veritas Deum agnoscit autorem, in se est efficax; in qua virtute differentia specifica V. D. est quaerenda. Quum enim Deus sit autor Scripturae sacrae, ne idealiter quidem nobis imaginari possumus, ipsum hominibus verbum reuelare, idque tanquam medium salutis ipsis tradere voluisse, hac tamen virtute homines mutandi destitutum. Ex ipsa notione verbi diuini fluit, illud virtute quadam non *naturali* solum, quae ex ipsa essentia cuius-
cunque

me collata non fuit inanis h. e. effectum suum impetrauit. Nonnumquam verbum *divinus* effectum denotat, si absque vlla restrictione usurpatur v. g. Luc. 11 X. 45. 1 Cor. I. 24. Haec distinctio notanda in controuersia RATHMANNIANA; ipse enim semper efficaciam et effectum inter se confundeat. Germanico idiomate his verbis exprimi potest: *KRAFFT und WUERCKUNG*, atque si in vsu loquendi *Krafft* loco effectus adhibeatur, caue, ne sinistre explices, v. g. quando in precibus nostris publicis dicitur: *Deinen Geist und KRAFFT zum Worte geben*, non potest non vocabulum *KRAFFT* effectum denotare. Verbum enim in se efficax est.

cunque libri deducitur, et omnibus libris communis est, sed *supernaturali* imprimis, et quidem ex intentione Dei, instructum esse ex se et per se ad effectus producidos, per vim contingentium impossibiles. (a) Quando igitur vim quandam, qua homo conuertitur, verbo Dei inesse dicimus, talis omnino intelligi debet, quae nulli scripto humano competit. Atque de hac potentia nos conuertendi et regenerandi vere diuina et supernaturali varia s. Scripturae testimonia extant. Docet nos Scriptura sacra, quod Spiritus sanctus per verbum in intellectu et voluntate hominis agat illuminando et conuertendo, modum autem nobis patefacere noluit. Quodammodo eandem tum ex essentia Scripturae sacrae tanquam medio a Deo ordinato, tum ex naturali hominis conditione deriuare possumus, in quibus gratia diuina se conspicuam praebet. Aperte in Scriptura sacra pari ratione de mediis gratiae eiusmodi effectus praedicantur ac de ipso Deo, v. g. de Deo dicitur: progenuit nos verbo veritatis, et vice versa de verbo pronuntiatur: nos eodem tanquam semine incorruptibili regenerari. Porro verbum diuinum cum lumine comparatur, quod lucet in loco obscuro, et vicissim de Deo asseritur, ipsum nobis dare illuminatos mentis oculos. Quae omnia si attenta animi cura consideramus, non possumus non tuto exinde concludere: nihil Deum ordinarie in salutis negotio efficere velle nisi per verbum, et hoc ipsum verbum rursus in homine nihil valere nisi concurrente Deo gratioso et supernaturali modo (b).

E

§. XI.

(a) Vel me non monente quivis lectorum sciet, nos iam de iis sacrae Scripturae et quidem canonicae partibus loqui, quae vel maxime fidem ac hominum mores concernunt. Quod enim ad res historicas etc. attinet, vim quidem habent nos convincendi *de fide historica*, neutiquam vero fidem saluificam accendere possunt.

(b) Nec contemnenda erit distinctio inter το *materiale*, quod sunt voces
sue

§. XI.

Existencia vir-
tutis V. D.

Datur itaque virtus quaedam verbo diuino infusa, eaque supernaturalis. Existentiam huius rei non solum clarissimis Scripturae sacrae testimoniis, sed etiam nostra aliorumque experientia comprobare possumus. Et figillatim quidem de virtute regeneratrice disertis testatur verbis, quod fidem producat Io. VI, 63. XVII, 20. XX, 31. Rom. X, 17. Luculentissimum et ad regenerationem inprimis referendum est simile a femine depromptum. In ipsa feminis natura quaedam vis et proprietas adsit, necesse est, quae cum essentia verbi diuini coincidit. Tertium vero comparationis nullibi quam in virtute fructus ferendi situm esse potest, cuius rei Seruator ipse optimus est interpretes Luc. II X, 5 -- 15. Praeter haec dicta a Spiritu sancto ad corroborandam hanc doctrinam prolata vnum adhuc adiciemus ex Ebr. IV, 12. Ζῶν γὰρ ὁ λόγος Θεοῦ καὶ ἐνεργῆς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίεσμον καὶ διικνούμενος ἅχει μερισμοῦ τῆς ψυχῆς τε καὶ πνεύματος αἰρῶν τε καὶ μυελῶν καὶ (α) κριτικὸς ἐν θυμῷ καὶ ἐν νοήματι καὶ ἐν καρδίᾳ. Effi-
cacia

siue scriptae siue voce articulata expressae, transeuntes et evanescentes, et inter τὸ formale, quod est ipse sensus a Deo cum vocibus istis coniunctus, qui est verbum Dei, sapientia Dei, mens Dei, consilium Dei de salute nostra ante saecula in Deo absconditum, nunc vero per scripta Prophetarum et Apostolorum manifestatum. Propter vtriusque artificiniam copulationem eamque perpetuam vis quaedam diuina Scripturae omnino est adserenda non de materiali solum, sed de materiali cum formali coniuncto. Si sensus a Deo intentus ab haeretico corrumpatur, tunc vis et efficacia non manet. Sensus enim non amplius genuinus adest. Sin vero rite proponitur; tunc est verbum Dei, h. e. Dei consilium, ideoque viuum et efficax.

(α) Sunt quidem nostratium nonnulli v. g. SEB. SCHMIDTUS etc. qui putant, ex hoc dicto non probari posse, quod debet, siquidem non de λόγῳ προφορικῷ, sed ὑποστατικῷ, sermonem esse. Sed salua res est. Nos prouocamus a) ad cohaerentiam et scopum v. 2. hic λόγος expresse dicitur λόγος τῆς αἰκῆς v. 3. καὶ τὸς εἰρηκεν, ita etiam v. 4. 5. 7. de sermone nuntiato apostolus loquitur. Nulla intercedit differentia inter verbum auditum

cacia his verbis sole clarius confirmatur, siquidem verbum ζῶν efficaciam, ἐνεργής vero effectum indicat, conf. Io. VI, 63. Act. VII, 38. Quae virtus speciatim in intellectu agit ad eum conuincendum, hinc vocatur, δεικνύμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος, h. e. naturae et gratiae. Verba autem ἀεμῶν τε καὶ μυελῶν, non ad verbum, sed μάχαιραν referuntur, ita, vt sensus hic sit: Verbum Dei penetrat, vsque dum homo ex statu naturae in statum gratiae perueniat, quemadmodum gladius anceps pertingit compages et medullas. Denique voluntatis emendatio hoc modo innuitur: Κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας, diiudicat cogitationes et conceptus cordis. Deinde propria non modo, verum etiam aliena experientia nos condocet, inesse verbo diuino efficaciam supernaturalem cum eo in effectibus consentientem. Experimur, si sacram Scripturam attente legimus, nos subinde ex improviso compungi, conuinci, redargui, et moneri, ita, vt conscientia viuide afficiatur. Videmus, statum nostrum in melius esse mutatum, incrementum in renouatione, hilari-

E 2

tatem

ditum et scriptum, vtriusque par est et eadem efficacia. Deinde particula γάρ v. 12. clare demonstrat, Apostolum nequaquam a verbo προφορικῶ ad verbum ὑποστατικὸν se conuertere. Ex ipso scopo patet, quippe qui in eo consistit, vt apostolus Christianos cohortetur, ne increduli fiant. Respicitur cum primis ad Iudaeos, qui ἀπίστῳν prodiderunt respuendo verbum praedicatum v. 2. fieri autem posse, hominem in fide perseverare, quippe quod apostolus ex verbi diuini efficacia asserit. b) Ex ipsa vocum consideratione et omnium locorum parallelorum comparatione. Talia enim sunt subiecta, qualia permittuntur esse a praedicatis. Duo autem hic occurrunt praedicata, quae nunquam de Christo tanquam λόγῳ ὑποστατικῷ usurpantur, v. g. ἐνεργής, nunquam de Christo legitur; ἐνεργεια enim non efficaciam sed effectum denotat. Verbum ἐνεργής in S. sacra plerumque de medio adhibetur, quatenus eo recte utimur et fructum ex eius usu percipimus; Christus autem non est instrumentum, sed causa salutis et fundamentum, media verbum etc. Largimur quidem v. 13. de λόγῳ ὑποστατικῷ sermonem institui, qui est obiectum fidei. Postquam enim dixit, quis sit λόγος, tunc v. 13. dicit, quis sit Θεός, cuius λόγος tanta gaudeat efficacia.

tatem animi in tribulationibus, nec non spem certam in ultimo mortis puncto sentiendo. Profecto propria experientia unicuique, si viam ingrediatur signatam, propriam de virtute verbi diuini praestabit conuictionem. At enim vero necesse est, ut principiis religionis obediat, et verbum Dei attente legat et meditetur. Rident Deista vel Naturalista deficientis sensationis culpam non verbo diuino, sed sibi ipsi tribuat, et cogitet se ne legibus naturae quidem obtemperare, nedum reuelationi. Nec exiguum robur huic argumento ex experientia propria desumpto accedet, si alienam cum nostra conferamus. Multi sane testes, dexteritate et sinceritate conspicui, ideoque fide dignissimi, testantur, se in usu Scripturae sacrae tales expertos fuisse mutationes, quae non nisi a virtute diuina proficisci possunt. Tanti enim effectus Scripturae sacrae in istis hominibus nonnunquam extitere, ut ipsis veritatis hostibus innotuerint, quorum referre possumus sincerum istud et constans virtutis studium, abnegationem bonorum nobis charissimorum, intrepidum inter calamitates, opprobria, et supplicia animum aequae ac bene compositum. Neque id tantum antiquis et a nostra aetate remotioribus constat exemplis, sed nunc quoque non desunt exempla illorum, qui sacris litteris ita perterriti fuere, ut Christum vera fide amplexi fuerint, cuius pessimi antea erant irrisores; per vim vero verbi diuini ita mutati sunt, ut in mortis articulo unico hoc solatio confirmati placide animam deposuerint. Sed nihil admirabilius, nihil ad insignem verbi diuini vim comprobendam neruosius est, propagatione doctrinae Christi longe lateque, et quidem celerrime facta. Ecqui sunt eius doctores? Humiles fortunae, piscatores, textores, si a Paulo discesseris. Quo tandem pacto verbum Dei proponunt? Sine arte subtiliter cogitandi, sine illecebris

bris eloquentiae, mandata, promissiones, minas nuda oratione inculcantes. Quanta celeritas praedicati verbi! intra triginta circiter annos non omnes tantum Romani imperii partes peruasit, sed in Parthos quoque et Indos penetrauit. Quanta facilitas obsequii in multis gentibus immanitate efferatis, quas nulla ratio sapientissimorum hominum potuit sanare, ut, dimissis moribus inueteratis, cultioris vitae rationes inirent. Vel sola PETRI concio Act. II, 41. contemptores efficaciae verbi reiicit. Hac vna quot sunt hominum millia ad Deum reuocata? Tantis progressibus moralis Scripturae vis non sufficit, arcanam Dei actionem nisi iunxeris verbo aspirantem.

§. XII.

Nullum igitur est dubium, quin Scriptura sacra effectus supernaturales in homine producat, qui per vim contingentium sunt impossibiles. Hinc non potest non vis et efficacia ipsi inesse ad actuandos effectus semper et vbique sufficiens. In omni enim operatione, quae, nulla intercedente alterius entis contingentis actione, peragitur, inest aliquid supernaturale, quoniam aut res ipsa, aut saltem modus, per vim contingentem impossibilis est. Cum igitur conuersio hominis sit eiusmodi actio, quae nulla intercedente entis extra Deum positi virtute peragitur, sequitur, totum conuersionis negotium esse effectum vis supernaturalis. Porro concludimus: Si medium aliquod a Deo ad certum finem ordinatum maiorem vim exferat, quam naturaliter exferere potest, effectus illi supernaturales supponunt vim supernaturalem. Scriptura autem sacra eiusmodi effectus gignere potest, et re vera gignit. Ergo etiam Scriptura sacra diuina pollet efficacia,

Ex effectibus colligitur, quod virtus V. D. sit supernaturalis.

cia, quae tamen pro diuersa animorum conditione diuersimode sese exserit.

§. XIII.

*Specialis vir-
tus V. D. re-
generatrix ex-
plicatur.*

Haëtenus generationem virtutem verbo diuino insi-
tam vindicauimus. Nunc quoque specialiori modo in-
quiramus: quid hoc sibi velit, quando nos per verbum
regenerari in sacris litteris dicimur. Nihil aliud per
virtutem Scripturae S. regeneratricem intelligitur, quam
vis illa diuina ordinata verbo euangelii indita, per
quam Deus ab aeterno constituit talem in animis homi-
num non malitiose resistentium mutationem perficere,
vt et vires credendi conferantur, et fides in Christum
saluifica per idem verbum, ceu medium ordinarium ac-
cendatur, quo homo ex statu mortis liberatus in sta-
tum vitae spiritalis transferatur. Non itaque immédia-
te Deus homines regenerat, fidem et vitae spiritalis ha-
bitum ipsis infundendo, non eum in modum, quo pri-
mos olim parentes per absolutam suam potentiam ex
nihilo produxit, nos viuificat; sed mediis quibusdam (ex-
cluso tamen omni concursu nostrarum virium) verbo
scil. Euangelii in subiectis verbi capacibus, et Baptismo
in qualibuscunque. Quemadmodum Deus externa veri-
tatum saluificarum signa extare voluit, vt recto illa-
rum vsu intelligamus, quid in salutem nostram decreue-
rit feceritque: ita et eius voluntas est, vt diuina illa
virtus regeneratrix per materiale cum formali, h. e.
sensu verbi diuini, coniunctum animam nostram in re-
cto illius vsu ingrediatur, neque fieri potest, vt saluta-
res illae veritates salutarem in nobis effectum produ-
cant, nisi prius recte fuerint perspectae atque cognitae.
Per hoc verbum Dei litteris consignatum, non per in-
ternum aliquod, quale Fanatici somniant, verbum, re-
generationem pariter atque cuncta, quae ad salutis no-
strae

strae pertinent *οικονομίαν*, peragit Deus. Audire hanc in rem iuuat verba F. C. p. 670. *Visum est Deo per hoc medium, et non alio modo, nimirum per sanctum verbum suum, cum id vel praedicari auditur, vel legitur, vel per sacramentorum legitimum usum homines ad aeternam salutem vocare, ad se trahere, conuertere, regenerare, sanctificare.* Et paulo post: *Hanc verbi Dei praedicationem audire oportet omnes, qui aeternam salutem consequi cupiunt. Praedicatio enim verbi Dei et eiusdem auscultatio sunt Spiritus sancti instrumenta, cum quibus et per quae efficaciter agere et homines ad Deum conuertere atque in ipsis et velle et perficere operari vult.* Non solum autem insita ad omnes gratiae diuinae applicatricis et praesertim regeneratricis actus efficiendos vi atque efficacia praeditum est verbum, verum etiam inseparabilem semper comitem habet Spiritum S. qui, vt in F. C. p. 671 additur: *per verbum praedicatum et auditum lectumue corda illuminat et conuertit, vt homines verbo credere et assentiri possint.* cf. Epit. F. C. p. 580. Sicuti autem verbum Dei hoc modo *τῆς ὁικονομίας* medium est atque instrumentum, ita, qui ad illud publice docendum praedicandumque rite vocati et constituti sunt, ecclesiae ministri, eiusdem sunt *causa ministerialis*, vtpote qui in omni salutis hominum negotio procurando *τῶν συνεργῶν Θεοῦ* cooperariorum Dei 1 Cor. III, 9. administratorum Christi et oeconomorum mysteriorum diuinorum 1 Cor. IV, 1. ministrorum Spiritus, 2. Cor. III, 6. munere officioque funguntur. Horum itaque in conuertendis et ad spiritualem vitam perducendis hominum animis, ministerio vtitur, hi-que adeo tradendo ea, quae conueniunt cum sana et salutari, quae verbo Dei continetur, doctrina, Tit. II, 1. sacrasque litteras non corrumpendo, sed dextre proponendo explicandoque aeque ac Apostoli a Christo missi

missi et nostris temporibus auditores suos conuincunt, sicque *διανοητικῶς*, ministerialiter, eosdem regenerant. Qui quidem effectus spirituales regenerationis, ministerio externo, non solum cohonestandi causa, vt Calviniani putant, sed vere proprieque, ast ministerialiter, conueniunt. Hinc PAVLVS inquit 1 Cor. IV, 15. *Ego vos genui per euangelium*, et deinde ad Galatas c. IV, 19. scribit: *Filioli mei, quos iterum parturio* etc. Quam vere regeneratio soli Deo attribuenda est, tam vere quoque ministri ecclesiae in regenerandis hominibus sunt occupati, atque hac ratione non male ipsi *Patres nostri spirituales* salutantur. Est proinde Pater regenerationis *Deus et Spiritus Sanctus*, mater *ecclesia* per suos ministros parturiens, semen immortale, quo renascimur, *verbum Dei et baptismus*, Io III, 5. 1 Pet. I, 23. Tit. III, 5. Solus equidem Deus hominem conuertit et regenerat, sed mediate per verbum et per ministerium ab ipso ordinatum.

§. XIV.

*Virtus regene-
trix soli Eu-
angelio compe-
tit.*

Ex his satis luculenter adparet, verbum Dei esse viuum et efficax medium ad producendum effectus spirituales, ita, vt cor penetret, intrinsecus mutet, atque in eo regenerationem vere operetur et realiter perficiat. Haec vis et efficacia vere diuina est, quoniam eius effectus talis est, ad quem vires contingentes non sufficiunt. Interea tamen non omnibus Scripturae sacrae partibus eiusmodi mutatio salutaris attribui potest. Dantur enim pro diuersitate finis diuini diuersi quoque effectus verbi diuini. Finis legis diuinae eo spectat, vt homo de suis peccatis conuictus in terrorem ob atrocitatem delicti coniiciatur et ad officia Deo praestanda compellatur. Finis vero euangelii eo tendit, vt homo peccatorum poenis contritus atque

atque perterritus, solaminibus erigatur, de Christo, quem lex plane ignorat, instituatur, et fidem saluificam ac vitam spiritualem accipiat. Ipsae hae vires verbo diuino insitae actu inchoant operari in usu Scripturae sacrae, ita, vt homo non possit non conuinci et immutari, nisi vel praeiudicatis irretitus opinionibus vel malitia consulto reluctetur. Si itaque per regenerationem intelligamus fidei accensionem nec non iustificationem et adoptionem vel constitutionem in locum, ius, et dignitatem, filiorum Dei, quae omnia sub nomine translationis ex statu irae in statum gratiae saepe veniunt, *soli euangelio* virtus regeneratrix est tribuenda. Etenim lex neque vires credendi conferre, neque fidem in Christum producere, neque Christum nobis dare potest, quo Pater illum et ille se nobis dat in fide, vt noster sit et nos in ipso simus, quod momentum etiam in passiva regenerationis notione phrasi Scripturae sacrae dicitur, *receptio Christi*, Io. I. 12. et *inductio Christi*, Gal. III. 27. non quidem inductio morum exemplique Christi, quippe quae ad renouationem pertinet. Si autem per regenerationem statum simul indicatum volumus, quo homo regenitus viribus spiritualibus sibi collatis ad officia peragenda rite vtitur, et lex diuina et euangelium coniunctis viribus suam in homine exercent virtutem regeneratricem qua intellectum et voluntatem, ita, vt vetus homo siue inueterata corruptio magis magisque aboleatur, noua vero sancta pariter atque ad voluntatem Dei formata indoles prodeat, atque sic homo regenitus per verbum ad imaginem Dei restauretur. Quemadmodum enim verbum diuinum semen illud *ἀφ' ὧθεν* est, ex quo nouus homo regeneratur; ita per idem verbum etiam conseruatur, corroboratur atque augetur, id quod de verbo tum legis tum euangelii, diuersa tamen ratione, est

intelligendum. Lex itaque hominibus renatis normae loco est, ad quam totam vitam suam componere possunt et debent; euangelium vero vires in regeneratione strictae sic dictae acceptas, spiritualiter viuendi conseruat corroborat atque auget. Hoc modo corruunt somnia Antinomorum, quae in F. C. Epit. eiusdemque Solid. Declarat. art. VI. prolixè refutantur. Euangelicit etiam nouissima Antinomorum confessio de tertio legis usu, quam SCHLVSSSELBVRGIUS exhibet in *Catal. Haer. Lib. IV. p. 45.*

§. XV.

*Virtus haec S.
S. non est me-
re moralis.*

Cum certum sit, homines a Deo modo supernaturali regenerari, non quidem per absolutam Dei potentiam, qua mortui resuscitantur, aliaque miracula perpetrantur, sed in usu mediorum salutis a Deo ordinatorum, quibus virtus inest, quaeque per cognitionem veri boni, h. e. per argumenta et motiua salutarem effectum praestat; tamen arbitror, quod nimis extenuentur istae Scripturae sacrae vires, si iisdem operationem tantum moralem in regeneratione tribuamus, ita, ut Spiritus sanctus per meram *suasione[m] moralem*, in pollicitationibus et comminationibus sitam, homines conuertat. Nondum sufficit ad exprimendam Scripturae sacrae virtutem, dixisse, hominis intellectum de rebus spiritualibus conuinci per argumenta et voluntatem flecti per motiua. Equidem Scriptura sacra tantis est instructa argumentis et motiuis, quae homini conuictionem in se et per se in veritatibus Theologiae naturalis, in rebus historicis, etc. iniungunt, quae vero argumenta et motiua facultatem homini offerre et conferre nequeunt, ad illud credendum et agendum, quod in lege et euangelio proponitur. Atque hanc ob causam Scriptura sacra de Deo pronuntiat, quod ipse hominum

minum oculos aperiat, homines conuertat eosdemque regeneret et viuificet. Profecto mera suasio moralis tales effectus producere non valet. Accedit, si virtus Scripturae sacrae tantum sit *moralis*, sequeretur, hominis intellectum et voluntatem in regeneratione *actiue* se habere posse, cum tamen Scriptura sacra expresse dicit, hominem tantum *passiue* sese gerere. Certum quidem est, et a nemine, nisi homine fanatico in dubium vocari potest, in regeneratione hominis intellectum argumentis conuinci et voluntatem motiuis flecti. Sed homo ad sensum viuum et efficacem, qui simul influxum quendam in cor hominis habeat, veritatibus sibi oblatis non dare potest per et propter concupiscentiam prauam et malam dispositionem, quae semper iis, quae Dei sunt, contrariatur. Non diffitemur, potentiam in homine, esse, ex verbis lectis atque auditis S. S. sibi conceptus quosdam propriis viribus formare; sed *ἡ δυνατότης* seu idoneitas argumenta recipiendi et motiuis assentiendi per vim quandam efficitur, quam homo non ἐξ ἑαυτοῦ sed ἐκ Θεοῦ habet. Qua propter necesse est, vt maior quaedam vis eaque diuina adsit, quae hominis animam ad credendum permoueat, peruersam illam dispositionem tollat, atque voluntatem in bonam partem flectat. Hic non sufficit, asseruisse, quod in sacris litteris omnia diuinae reuelationis criteria contineantur, quae ab homine sagaci inueniri et demonstrari possent; multi enim homines tanta sunt simplicitate, vt vim argumentorum penetrare nequeant. Cum autem Deus omnium hominum salutem serio cupiat, sua gratia effecit, vt per verbum illuminari adeoque conuerti queant, licet demonstrationes pro diuina Scripturae origine conficere non valeant. Ex ipso effectu eiusdem diuinitas adstruitur; vnde patet, sacram Scripturam pro reuelatione diuina habendam esse, si cum

illa coniuncta est efficacia cum eadem in effectibus consentiens. Verum enim vero vti nulla est agnoscenda peculiaris actio Dei a verbo separata, quoniam per verbum agit in regeneratione, non autem immediate: ita quocunque nomine veniat Dei virtus, siue *supernaturalem* siue *physicae analogam* dicas, eodem nomine verbi, immo etiam ministrorum verbi actio venire debet. Non enim diuersae dantur actiones *causae principalis, organicae et ministerialis*, sed est vna eademque actio Dei gratiosa, ad quam Deus concurrit virtute propria et *principaliter*, Scriptura sacra virtute communicata et *instrumentaliter*, ministri ecclesiae in virtute medii, quod legitimo modo adhibent, adeoque *ministerialiter*. Quod si autem verbum diuinum non nisi virtute morali gauderet, sequeretur, hominis regenerationem esse tantum immediatum Dei opus, ad quod efficiendum verbum nihil amplius faciat, quam vt antecedit mouendo moraliter promissis et comminationibus! Et hic est error Arminianorum a nostratibus dudum profligatus.

§. XVI.

*Virtus haec
est insita eaque
inseparabilis.*

Virtus ista regeneratrix pertinet ad essentiam Scripturae sacrae, ideoque vocatur *insita* et nunquam ab ea separanda. Potest quidem effectus, si ab impio V. D. ministro illa tractetur, impediri, neutiquam autem virtus ei subtrahi, quoniam ipsi inseparabiliter inhaeret; nec potest demum ea accedere, si pius S. S. versat, nec abesse, si impius tractat; est enim interna, propria, non tantum assistens, ambulatoria, aduentitia sed inseparabiliter et indiuisse connexa. Cum enim sapientiae diuinae visum fuerit, nos per verbum tanquam medium salutis regenerare, ex libera quoque dispensatione vim quandam supernaturalem cum naturali efficacia, quae ipsi tanquam verbo externis signis expresse competit, in

in perpetuum coniunxit. Modum quidem egregie nescimus, res ipsa tamen omni caret dubio, et variis illustratur similibus v. g. semine, igne, pluuiâ etc. quae in ipsa Scriptura adhibentur. Si quis autem nimis curiose eundem indagare cupiat, rationis finitae limites transgrediendo, facile fieri potest, ut in vnum alterumue errorem incidat, partim virtutem verbi Dei insitam nimis extenuando, partim de concursu Dei cum verbo supernaturali eoque gratioso sine ratione haesitando.

§. XVII.

Cum itaque virtus verbi diuini non incongrue interna vocatur, quoniam essentiam verbi diuini perficit, atque ne cogitando quidem mihi verbum quoddam diuinum repraesentare possum, cui ista virtus interna desit, hinc quaestio oritur: *num virtus Scripturae sacrae regeneratrix iure meritoque nominari queat naturalis?* Nos sequenti ratione hanc quaestionem discutiamus: Naturale aliquid dicitur duplici respectu, id quod adparet ex oppositis. Opponitur enim *τὸ naturale* 1) *supernaturali*, atque hoc sensu naturale id est, quicquid rebus creatis inest, et per vires rerum creatarum producitur. Hoc respectu Scriptura S. habet vim supernaturalem, qua operatur subiecto intelligenti modo ineffabili et prorsus diuino. Exserit se itaque verbi diuini natia vis et indoles in eo, ut suadeat veritatem propositam et nunquam non persuadeat, nisi per voluntariam adscititiam et naturali repugnantiae superadditam contumaciam eius operatio impediat et excutiat, quae virtus omnino subiectum intelligens praesupponit, atque ex hac ratione non naturalis sed moralis adpellari debet, neutiquam autem mere moralis, quae etiam aliis scriptis humanis competit, §. XV. indeque nullo modo sufficit ad regeneran-

*Num virtus
verbi diuini
naturalis pos-
sit adpellari?*

dum hominis animum. Haec cautio adhibenda est in explicatione metaphorarum, quae illustrandae virtuti et quidem regeneratrici, verbo diuino insitae inferunt, v. g. quae desumptae sunt a lumine Ps. CXIX. 15. a gladio Ebr. IV. 12. ab igne Ier. XXIII. 29. a semine, a niue et pluua, a malleo etc. Ies. LV. 11. Ier. XXIII. 29. Probe tibi caueas, ne ultra tertium extendantur. Hae res, quatenus internam habent suam efficaciam, eatenus aptae sunt ad huius doctrinae explicationem. Minime vero eo usque hoc simile est extendendum, ac si Scriptura sacra pari modo interna gaudeat virtute, ac res hae memoratae, quoniam interna rerum istarum vis est mere naturalis. Hoc non ad rem pertinet; virtus enim Scripturae S. est quidem *interna*, sed non *physica*, quoniam non nisi mentibus operatur. Hinc *νελεν*, *διανελεν*, *νοεν* iubemur 1 Cor. XII. 10. Marc. XIII. 14. atque his nihil profuisse dicitur verbum, qui fidem non adhibuerunt, Ebr. IV. 2. Sed vehementer dolemus, quod multi Christianorum vim mere physicam in Scriptura S. quaerant; ex quo errore multi sane abusus Scripturae S. suam trahunt originem. Huc cumprimis referre possumus detestandam superstitionem in artibus magicis et remediis huic vel illi morbo adhibendis, nec minus execrandum illud opus operatum, si plebs inficeta quin imo lautiores quandoque homines, qui facultates animae nullo modo excoluere, falso et temerarie sibi persuadeant, non necessariam esse ad conuersionem accuratam verbi diuini contemplationem et meditationem, ita, vt ad regenerandum verbi diuini vis sufficiat physica, licet homo otiosus minusque attentus deprehendatur. Dam-nato igitur et fere communi huic errori practico omni, qua fieri potest, seueritate et diligentia pietatis studiosi se opponunt. Deinde τὸ naturale opponitur 2) *accidental*

dentali, seu παρασπικῶν, id quod tantum alia re interueniente accidit. Atque in huius oppositione naturale est, quod in re ipsa inest, atque ex intima eius constitutione et essentia fluit. Hoc igitur respectu virtus Scripturae S. omnino est naturalis, ita quidem, ut non possit verum Dei verbum esse, nisi in se contineat istam diuinam ἐνεργειαν, siue virtutem homines conuertendi, quanquam hac de causa non physice agat, videlicet per contactum quendam physicum, attamen vere et realiter in homines agit, quippe qui modus agendi non excludit modum supernaturalem, qui verbo Dei proprius est eidemque semper et vbique competit.

§. XVIII.

Si verbum Dei scriptum et praedicatum in se ac per se efficacissimum esse debeat medium homines e morte spirituali ad vitam spiritualem perducendi, necesse est, ut virtute quadam supernaturali sit instructum. Mutationes enim status hominum in sacris literis requisitae sine efficacia supernaturali perfici nequeunt. Cuius ut veritas eluceat, rationes ita colligimus: 1) Omnis mutatio status hominis in totum corrupti praesupponit virtutem quandam supernaturalem, quae spiritualiter mortuum per regenerationem resuscitare et denuo creare queat. Naturalis in homine mutatio suam rationem in conditione statuum praegressorum et se continua serie excipientium habere debet. Si enim aliud ens suis circumscriptum limitibus influit in statum animae docendo, commouendo etc. non potest in anima operari contra aut supra vim animae, adeoque non ponit nouum statum, sed diuersam saltem modificationem, quae ipsa vi animae praegressoque statu concurrente status mutationem efficit. Id enim

Hominis mutatio sine hac virtute perfici nequit.

enim si non esset, si limitatum in alio limitato prorsus nouum statum producere possit nec per vim animae, nec per statum praegressum determinatum, limitatum haberet vires obiectiue non limitatas, quod illius repugnaret naturae. Si ergo in anima eiusmodi mutatio efficitur, quae non determinatur per vim animae statumque praegressum, illa est supernaturalis. 2) Ex Scripturae S. hypothese, quam vniuscuiusque experientia, si attente et sincere statum suum explorat, confirmat, prorsus a Deo sumus abalienati, atque sic in statum mortis spiritualis detrusi. Amissa enim per lapsum imagine ista diuina in locum vitae spiritualis, mors spiritualis successit secundum comminationem Summi Numinis, Gen. II, 17., quae adeo tum in absentia diuinae imaginis, tum in propensione summa ad mala quaeuis consistit, vnde speciatim in intellectu ignorantia et stultitia, in voluntate concupiscentia ac Φιλαντία praua, et hinc omne vitiorum genus, denique profundissima in imaginatione et affectibus regnat αταξία. Ex quo patet, quod hicce istorum status rectissime mortis scilicet spiritualis nomine designetur. Quemadmodum autem mors ista spiritualis per peccata proaeretica sese prodit et manifestat; ita homines irregenerati mortui dicuntur delictis et peccatis, Eph. II, 1. Vnde sequitur, vt perpetuo diuinae irae sensu et certissima poenarum expectatione angamur, donec status ille sit plane immutatus. 3) Sacra Scriptura nobis adnunciat Iesum Christum expromissorem et mediatorem nostrum, et, vt per eum felicitatem amissam recuperare possimus, exigit mutationem malo isti tum connato, tum acquisito oppositam, id quod diligenti lectori ex Scripturae S. doctrina satis notum erit. Postulat Scriptura S. vt vi meriti Christi seria poenitentia et reditus ad meliorem frugem incipiatur ita, vt
homo

homo per fidem, quae meritum Christi adprehendit, ad Deum sibi iam reconciliatum accedat, peccatorum remissionem obtineat, ad amorem summi Numinis accendatur, atque sic initium fiat restorationis imaginis divinae per peccatum amissae, quin imo in dies magis perficiatur, ita, ut in nobis praeponderans veri boni appetitus excitetur, qui nos ad constans virtutis studium, peccatorum detestationem et bonorum adparentium abnegationem compellat, quo bonum cum delectatione faciamus motuius ex vero bono et prorsus non ex bonis adparentibus desumtis. 4) Docet experientia, in hominis sibi soli relictis viribus non positum esse, ut se ipsum illuminet, seu salutarem illam Christi cognitionem, quae lucis spiritualis nomine digna sit, sibi adquirat. Per hanc enim non qualiscunque notitia de Christo, nec qualiscunque adsensu, sed cognitio vera, viua, sufficiens, cum adsensu diuino coniuncta, seu ab ipso Spiritus S. operatione per verbum diuinum profecta, intelligitur. Homo autem naturalis, (*ψυχικός*) siue solis naturae viribus instructus, *οὐ δέχεται*, non recipit, ut adsensu diuino adprobet, quae sunt Spiritus Dei, stultitia ipsi sunt, *καὶ οὐ δύναται γινῶναι*, non potest cognoscere ita, ut cognosci debent, quo effectus salutaris inde sit expectandus. 5) Emendatio vera animi, ut homo non bonis adparentibus sed veris moueatur, et ex hac ratione ad perpetuum virtutis studium seriamque peccatorum abominationem perducat, virtute naturali perfici nequit; namque vi animae a prima cum corpore coniunctione mala limitatio adhaeret et peruersa cum corpore communicatione status in dies deprauatur. Series itaque statuum in homine sibi succedentium naturali ordine semper existit mala, ad quam summa ad mala quaeuis propensio et tandem tristis peccandi habitus accedit. Si ergo limi-

tatio illa remouenda, successio statuum malorum turbanda et habitus ille peruersus tollendus est, virtus requiritur supernaturalis, quae in repraesentationes et motus animi tam efficaciter influat, ut nouus ille status, seu mutatio ista salutaris, quam Scriptura S. a nobis exigit, emergat. 6) Cum igitur in legitimo usu Scripturae S. repraesentationes in intellectu clariores distinctiores, viuiddiores sint, quam per se ex verbis in audiente vel legente excitari possint, porro, cum per verbum lectum et auditum (§. XI.) in voluntate amoris et propensionum variarum exinde orientium ordo ita immutetur, ut, cum homo haecenus nihil quam malum vellet, et cum magno impetu confectaretur, nunc vero ad fiduciam in Christum et hinc ad bona spiritualia quaeuis, actiones etiam bonas Deoque placentes efficaci propensione prosequendas commoueatur, quae mutationes tantum per vim supernaturalem perfici possunt, euidens est: Si per verbum Dei effici debeant, necesse esse, ut cum illo coniuncta sit virtus quaedam diuina. Nunquam enim plus in effectu esse potest, quam fuit in causa. Patet hinc, quam vere Scripturae S. virtus supernaturalis sit tribuenda, et quod ista extra efficaciam naturalem, quam ut verbum habet, etiam virtute gaudeat supernaturali, quae absoluitur ea verbi qualitate, ut Deus cum verbo illo diuinitus reuelato, quod suum ipsius est, atque sic in se efficaci, concursu supernaturali suam operationem coniungat ad producendum effectus supernaturales.

§. XIX.

*Datur Con-
cursus Dei
gratiosus cum
verbo Dei.*

Datur itaque concursus quidam Dei gratiosus cum verbo praedicato et scripto in hominis regeneratione, quippe in qua intellectus a tenebris liberatur, voluntas a variis vitiorum fordibus purgatur, atque sic homo

homo ex statu mortis in statum vitae transfertur. Deus enim in regeneratione est causa efficiens principalis, verbum autem medium seu instrumentum (a), per quod malum a Deo in nobis aboletur et bonum producit, veruntamen tale medium, quod in se est *ἐνεργητικόν*, et cum sua causa principali semper coniunctum. Idcirco effectus isti, qui causae efficienti tribuuntur, non minus de medio asseuerari possunt, hoc tamen discrimine, quod Spiritui sancto cum primis attribuantur, qui per verbum et cum verbo operatur. Falsissimum esset, si rem ita animo conciperemus, ac si Deus, qui verbo diuino vim quandam homines regenerandi indidit, nihil prorsus agat in conuersione hominis, sed tantum verbum diuinum per suam internam virtutem eiusmodi effectus non concurrente Spiritu sancto producat; quae falsa Arminianorum est hypothesis. Neque sententiam eorum adprobamus, qui statuunt, verbum diuinum a Deo quidem ordinatum esse, ut sit medium regenerationis, sed virtute tunc demum instrui, si Spiritus sanctus accedat illudque eleuet. (b) In hoc olim Rathmanniani errabant, quorum error iam diu suffocatus extinxit. Vtrumque extremum sedulo euitari potest, si credamus, quod vna eademque sit virtus regeneratrix et Spiritus sancti et verbi diuini. Verbum Dei impulsu Spiritus sancti fuit consignatum, et quoniam Deo ita visum fuit, in seriem causarum salutis hominum restituendae referre, tan-

G 2

tam

(a) Non plane absolum est, quando Scriptura Sacra instrumentum regenerationis seu conuersionis nominatur; instrumentum enim late sumtum est medium, per quod aliquid efficitur, id quod ex omnibus dictis probatur, ubi particula *ἐν*, *διὰ* de verbo diuino vsurpantur, quippe quae instrumentum indicant 1 Pet. I. 23.

(b) Vox eleuare quandoque in bono sensu adhiberi potest, si intelligatur coniunctio Spiritus sancti cum verbo ipso, conf. L.L. Symb. p. 671. cum quibus i. e. quia semper coniunctus est cum verbo etc.

tam ipsi virtutem concessit, huic fini impetrando sufficientem. In ipso verbo diuino quoad materiale et formale simul considerato inest efficacia, priusquam Spiritus sanctus cum eo et per ipsum in homines agat; neque opus est, vt Spiritus sanctus verbum reddat efficacius, ipsique maiorem impertiatur virtutem; at enim vero vim suam supernaturalem non exferit, nisi Spiritus sanctus cor hominis deprauatum per suam cooperationem ita disponat, vt impedimenta dimoueantur, illudque ad recipiendum verbum trahatur, quo intellectus expulsis tenebris luce spirituali per verbum a Spiritu sancto perfundatur, voluntas eiusdem sanctificetur atque sic homo a morte spirituali ad vitam spirituales perueniat. Neutiquam Spiritus sanctus excludi potest in ipso verbi diuini vsu, quin potius occupatus est et circa intellectum et circa voluntatem. A negatione modi, qui semper incomprehensibilis est, ad rei ipsius negationem non valet consequentia. Res ipsa a Spiritu sancto egregiis illustratur similibus, quorum duo saltem ad explanandam rem adiecisse sufficiet; alterum eorum a lumine, alterum vero a semine depromptum est. Certe ex vtriusque adplicatione luce clarius adparet, et verbum, et Spiritum sanctum per verbum, hominis regenerationem inchoare et perficere. Comparatur verbum diuinum cum lumine, quod lucet in loco obscuriori. Eadem fere ratione, ac in illuminatione naturali seu corporali, se res habet in regeneratione hominis. Quemadmodum enim in hac primum occurrit oculus, ceu organum, quo lumen recipitur, tum lumen ipsum et luminis denique receptio, ita in illa spirituali illuminatione intellectus hominis lumen recipit; lumen ipsum est euangelium, quod de Christo testatur, luminis vero huius receptio salutaris illa agnitio, quae
ex

ex fide nobis in regeneratione donata procedit. Scriptura sacra de homine irrogenito contendit, quod sit coecus et in tenebris gradiatur neque sciat, quo eat, cum eius oculos tenebrae obcoecauerint 1 Io. II. 9. Licet autem verbum diuinum sit lucidum suosque radios vndique spargat, non tamen penetrabit hominem excoecatum, nisi oculus occlusus a Spiritu sancto antea recludatur. Huc spectant locutiones istae biblicae, vbi de apertione oculorum Es. XXXV. 5. c. XLII. 7. cordis Act. XVI. 14. et ianuae Apoc. III. 20. fit mentio. Nec valet obiectio eorum, qui haec Spiritus sancti oracula saltem de istis gratiae actibus interpretantur, qui regenerationem praecedunt; conuersio enim est opus Dei successuum, varios bonos motus successiue producendos inuoluens; hinc ipsa quoque Dei gratia, qua per verbum regeneramur, multiplex statui debet et praeueniens, et praeparans, et operans. Quoniam autem omnes eius operationes eo tendunt, vt fides in nobis accendatur; hinc nullum erit dubium, quin de opere conuersionis sit sermo in locis istis a me iam iam allatis. Et parum refert, siue hos effectus diuinos gratiae praeparanti, siue operanti etc. tribuamus, re vera tamen ista apertio est gradus quidam gratiae regeneratricis; in hominis enim conuersione deprehenduntur scilicet initium, progressus, et consummatio. Alterum simile ab ipso Seruatore prolatum est, quando verbum suum cum femine comparauit, qua similitudine non solum virtus verbi viuifica, verum etiam Spiritus sancti cum verbo concursus eleganter demonstratur. Semen in se fructiferum non potest fructus ferre, nisi spargatur in agrum bene cultum et praeparatum, ager autem, qui semen accepit, irrigetur, omnisque coeli tempestas ita ordinetur, vt altas radices agere, in dies incrementa capere, at-

que sic largum fructuum prouentum promouere queat.

§. XX.

Obiectum personale.

Obiectum τῆς ἀποκυΐσεως per verbum veritatis personale ex Dei quidem intentione sunt omnes homines. Deus enim patiente erga nos est animo, nolens ullos perire, sed omnes ad resipiscentiam tendere, 2 Pet. III, 9. ac proinde etiam omnibus hominibus ad hanc ipsam regenerationem medium, nempe verbum suum, et cum illo et per illud Spiritus sancti sui virtutem offert. Quatenus autem regeneratio ista in actu posita et cum effectu suo coniuncta spectatur, ii omnes *subiectum* quod illius constituunt, qui ex adultis de sua ἀδυναμία in rebus spiritualibus conuicti verbum Dei non respuunt, nec docentis per illud Spiritus sancti operationi malitiose resistunt, vt fides in illis generari possit. Duo itaque requisita potissimum in hominibus regenerandis praesupponuntur, videlicet, vt desinant malitiose Spiritus sancti gratiae resistere, vtque verbo diuino legitime vtantur, cunctaque in succum et sanguinem, vt ita loquar, conuertant, quae diligenti lectione, auditione, et meditatione verbi diuini sibi compararunt.

§. XXI.

Virtus est resistibilis.

Equidem cum virtus regenerans verbo diuino infusa sit ipsa infinita et omnipotens virtus, ab homine impediri haud posse videtur; sed supra iam demonstratum a nobis fuit, eam ipsam non esse absolutam Dei potentiam, cui nemo resistere possit, sed ordinatam (§. VII.) secundum certas leges in homine operantem nimirum secundum salutis media. Et quoniam virtus ista circa subiectum aliquod versatur certo respectu non plane mortuum sed valde operosum; hinc fieri potest, vt regeneratio aut difficilis aut impossibilis reddatur.

Mani-

Manifestum igitur est, virtutem regeneratricem resistibiliter operari, Act. VII. 51. Datur in homine resistentia tam naturalis tam malitiosa, illa in deprauata hominis natura et necessariis illius effectibus, haec vero in omni labe voluntarie sibi contracta et Spiritus sancti operationi per verbum opposita consistit. Ea prohi dolor post lapsum est indoles humanae naturae, ut virtus V. D. in suis effectibus non raro per eam retardetur; quae resistentia suam rationem in peccato originali cum suis annexis habet; et quia omnes homines hac labe contaminati sunt, omnes quoque ac singuli eadem resistentia naturali laborant, quam ob rem in homine, dum regeneratur, continua lucta carnis et spiritus existit, quam Paulus *φρόνημα τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος* appellat Rom. II X. 6. 7. Quanquam autem in homine nulla residua sit facultas, quae suo conatu possit medicum quaerere, multo minus sese ita mutare, ut in hac mutatione transitus fiat a tenebris ad lucem, a vita ad mortem, a statu peccati ad statum gratiae, tamen, cum Deus hominem per verbum suum regenerat, cui vis vere diuina et supernaturalis insita est, naturalis illa renitentia opus regenerationis reddit quidem difficile, neutiquam autem impossibile. Ex parte hominis adest totalis *ἀδυναμία* naturae viribus huc aliquid conferendi, non autem ex parte Dei, quippe qui cor lapideum in cor carneum immutare vult; nemo etiam potest ad Christum venire, h. e. in eum credere, nisi a Patre trahatur Io. VI. 44. Ideoque recte statuitur, fidem et regenerationem esse opus mere diuinum. Quorsum pertinent loca ista S. S., quae nos docent, Deum bonum opus in nobis inchoare et perficere Phil. I. 6. Homo per vires naturales hanc resistentiam naturalem superare nequit, Deus autem per singularem suam prouidentiam vim istius prauis desiderii habituales et actuales

actualem frangit et debilitat, partim occasionem mala appetendi subtrahendo, partim calamitates immittendo, quibus homo perterritus peccatorum reatus sentit et ad meliorem frugem se recipit. Per Dei sapientiam quicquid hominibus accidit, magno ipsis usus esse debet, quo Spiritui sancto per verbum regeneraturo eo lubentiores copiam faciant, nec eius operationes malitiose impediant. Longe autem aliter se res habet in homine morose resistente, quippe qui malum Spiritui sancto oppositum sponte sibi contraxit, omnesque istos actus negligit, qui animum ad gratiam Dei regeneratricem recipiendam idoneum reddere debent. Licet enim verbum Dei, quod regenerationis medium est et instrumentum, insita vi atque potentia homines regenerandi gaudeat; licet Spiritus sanctus per illud efficaciter operetur et fidei productionem salutaremque per eam maxime immutationem in omnibus, qui verbum Dei audiunt leguntue, perficiat, haec ipsa tamen gratia nequaquam est irresistibilis, et quam Seruator dicit, ἡ τοῦ Πατρὸς ἐλκυσις, tractio Patris, vt Cyrill. Alexandr. in Comment. ad h. l. Opp. T. IV. p. 346. recte ait: non est ἀναγκαστικὴ nec βιασιώτης, non vi fit neque necessitate, sed gratiosam Dei et ex parte ipsius semper efficacem infert actionem, qua omnibus non pertinaciter renitentibus vires credendi confert indeque veram in Christum fidem atque vitam per eam spirituales producit. Ex quo adparet, quare potior pars hominum, etiamsi verbum diuinum audiant legantue, nihilo tamen minus spississimis ignorantiae tenebris inuoluti morti et dominio peccati sint obnoxii, quoniam videlicet gratiae repugnant, nec congenitas intellectus tenebras naturalemque cordis repugnantiam per Spiritum sanctum dispelli tollique patiuntur, et corruptae peruersaeque quoad res spirituales rationis suae ductum et desideria

carnis,

carnis, quam illius tractum sequi malunt. Proinde non mirum est, quod tam multi gratiae regeneratricis participes fieri nequeant. *Trahit quidem Deus*, ut AUGUSTINVS loquitur, sed *volentes trahit*, h. e. tractus ille paternus est efficacissima voluntatis motio, ut Christum adprehendat et bonum amplectatur. Dum enim homines a Deo trahuntur, nolle et reluctari desinunt.

§. XXII.

Qui ergo regenerari vult, mediis gratiae sibi oblati recte utatur, praeiudicia et errores practicos, quibus hactenus indulsit, exuat, suumque animum vertat ad motus seu actus, quos paedagogicos vocare solemus, qui quidem formaliter regenerationem non ingrediuntur, ipsi tamen coexistunt. Equidem Spiritus sanctus totum conuersionis opus per verbum suum in nobis efficit, nequaquam autem naturam hominis destruit et penitus extirpat, sed tantum pristinae suae felicitati per peccatum amissae restituit. Tradidit hominibus verbum suum, cuius tractationem si non intermittant, simplicem adprehensionem s. historicam cognitionem rerum diuinarum sibi acquirere possunt, id quod ad actus paedagogicos recte refertur. Inter legendum, audiendum meditandumue Spiritus sanctus attentionem excitat, qua animus discendi cupidus maiori cum desiderio attendat, atque sic veritas agnita in ipsum cor hominis influat; cuius rei exemplum videmus in Lydia, Act. XVI, 14. Fieri itaque potest, ut homo suam ipsius regenerationem impediat, si actus isti omittantur, et sedula verbi diuini consideratio negligatur. Quamuis enim virtus regeneratrix sit ipsa infinita et omnipotens Dei virtus; tamen non absolute in homine inuito agit, sed secundum certum ordinem a se ipso constitutum. Quod vero ad gratiam praeuenientem

*Vsus medi-
rum gratiae
legitimus re-
quiritur.*

attinet, quae hominem ad regenerationem vocat et inuitat, illa impediri nequit. Inter omnes enim constat, quod homo de conuersione sua minime cogitans quandoque tempore opportuno hoc vel illo modo percutiatur; et nullus fere mortalium erit, qui non aliquando cordis compunctionem et excitationem voluntatis sensisset. At enim vero si homo bonos hosce motus petulanter supprimit et spontaneam renitentiam illis opponit, sensim et praeter opinionem eius cor induratur et effectus verbi diuini impeditur. Hinc Christus dicit: congregare vos volui, sed vos nolulistis, Matth. XXIII, 37.

§. XXIII.

*Duo extrema
sunt euitanda.*

Quando autem de *Subiecto quod* in regenerationis negotio sermo est, probe cauendum, ne homo *su-
is viribus* aliquid tribuat, aut *extraordinarium* regenerationis *modum* expectet, qui essentiae mentis humanae prorsus repugnaret. Prius faciunt omnes illi, qui in PELAGII castris militant, vt Sociniani Arminiani-que. intimam naturae humanae per peccatum originale corruptionem in dubium vocantes. Falso sibi persuadent, quod hominis voluntas per se habeat facultatem quandam, vt concipiat desiderium et bonum propositum. Quam sententiam PELAGII tanquam crambem centies recoctam Patres illi Tridentini apposuerunt, sentientes, in mente et voluntate hominis non renati ex prima natiuitate in hac corruptione naturaliter adhuc insitas esse vires aliquas ad res diuinas seu ad spirituales actiones, sed earum virium motum et vsum per peccatum reprimi et retardari in non renatis, gratiam vero Dei tantum vincula rumpere et laqueis liberare hominem, vt facultas naturalis antea contricta, compressa et impedita possit iam per gratiam

tiam excitata vires suas in rebus spiritualibus exercere. Errores istos gratiae diuinæ manifeste infensos ex professo refutauit b. CHEMNITIVS in *Exam. Concil. Trident. P. I. L. VII. de lib. arbitr.* Quem errorem dum alii euitare voluerunt, in alium incurrunt omnino detestandum, id quod Enthusiastis tum veteribus, tum recentioribus exprobratum fuit, quippe qui in regeneratione violentos quaerunt raptus, et motus expectant enthusiasticos extra et praeter ministerium Verbi et Sacramentorum. Fortiter perniciosissimo huic errori restiterunt pii Confessores nostri, siquidem in A. C. art. V. p. 11. expresse damnantur Anabaptistae, qui sentiunt, Spiritum S., (qui fidem efficit,) contingere sine verbo externo hominibus: itemque in artic. Smalcald. P. III. art. IIX. Nostri non fert instituti ratio, fusius demonstrare, quam detestabile sit hocce Enthusiastarum dogma. Illud enim tam absurdum est, ut tempore suo abuti mihi videatur, qui in eo refutando multum laboris collocare vellet. Semper enim circa subiectum regenerationis tenenda est regula: *Spiritus S. esse efficacem per vocem Euangelii auditam seu cogitatam.* Regeneratio enim est motus quidam et mutatio in mente, voluntate, corde. Hinc necessarium est, ut in regeneratione fiant et existant motus aliqui et actiones, quibus incipiat fieri applicatio quaedam mentis intelligendo, voluntatis adfentiendo et cordis feriis affectibus ad ea se inclinando, quae in euangelio nobis pronunciantur.

§. XXIV.

Subiectum itaque passuum s. recipiens, vel pro *Subiectum*
more Philosophorum loquendi, *subiectum quo,* in ho- *quo.*

mine regenerando sunt *intellectus et voluntas*. Nemo hac phrasi offendatur, quando de subiecto *passiuo* loquimur. Ipse b. LUTHERVS noster eadem vsus est, homo, inquit, ad regenerationem se habet *mere passive*. Hanc enim locutionem sensu tunc temporis vsitato accommodauit ad hanc doctrinam, quoniam subiectum recipiens formam, habitum, actionem etc., quatenus recipit, se habet *passiue*. Mens enim et voluntas hominis, quales per naturam sunt, omni destituntur *δυνάμει* et efficacia, aliquid conferendi et simul cum Spiritu S. cooperandi. Hinc recte dicitur, illum se habere *passiue*; non tamen sine cogitatione mentis et consensu voluntatis fit conuersio; Deus enim eos, quos conuertit, trahit volitionibus, quas ipse in illis per Spiritum sanctum operatus est. Regeneratio, prouti demonstrauius, consistit in fidei productione, fides vero ad intellectum et voluntatem pertinet, exinde sequitur, hasce mentis facultates *Subiectum quo* in hoc salutis opere constituere. Tantam verbum diuinum in homine, qui nullum ponit obstaculum, efficaciam exhibet, vt homo mediante hoc lumine rectam et salutarem rerum spiritualium cognitionem sibi acquirat, quae viua cognitio non solum adsensum parit, sed etiam iucundam voluntatis ad verum bonum inclinationem inuoluit. Atque sic hoc sensu nomen *illuminati* is ipse sibi vindicare potest, qui vere est regeneritus. Regenerationis forma consistit in fidei saluificae accensione, fides autem, ex qua actiones spirituales fluunt, est vna eademque, ac vim saltem suam diuersimode pro diuersis mentis facultatibus exferit. Satis perspicue Scriptura S. quemque docere potest, quod fiducia sine adsensu et cognitione esse nequeat. Vbi itaque vera cognitio et adsensu non fucatus sed viuus inuenitur,

nitur, ibi non potest non sequi fiducia. Manifesta sane esset contradictio, si dicere vellemus, hominem posse esse plenarie illuminatum, h. e. regnitum et tamen simul irregnatum. Cum enim regeneratio in fidei procreatione consistat, ideoque simul in *interiore illuminatione*, quae est gratiae perficientis et inhabitantis, adeoque Christum fide receptum et nouam creaturam, quae ipsa lux in Domino sit, praesentem indicat: profecto homo, qui subiectiue *ψυχικὸς* est, et aliquid eorum intelligit, quae sunt Spiritus Dei, non quidem quatales, sed qua iam a Spiritu Dei imperfecte illuminatus, eodem plane modo ac regnitus nomen illuminati nequitiam sibi vindicare potest. Illuminatio enim interior est pars fidei saluificae, quippe quae absoluitur lumine fructus salutaris. Nullo itaque modo isti fidei saluificae actus separari possunt, cum, si vnus desit, alter non amplius eiusmodi sit actus, qualis ad fidem requiritur. Equidem non nego, quod lumen gratiae ad totum salutis opus pertineat et suo munere in initio, medio, et consummatione Christianismi fungatur. *Lucet* igitur in gratia praeueniente cuius homini, primam veritatum euangelicarum notitiam earumque diuinitatis praesumptionem impertiendo. *Illucet*, siue illuminare incipit hominem non malitiose per omnia operationi mediorum reluctantem, in gratia, quam praeparantem vocant, producendo in intellectu conceptus cum verbo diuino vere conformes et fidei analogos, quos quidem in animo statuminat atque sic successu temporis errores quosuis verbo Dei contrarios tollit, sigillatim vero illos, qui articulos fundamentales primarios euertunt, etiam ante regenerationem. *Plenius* autem *illuminat* illum, qui actu regeneratur. Dum enim homo regeneratur; etiam il-

luminatur, h. e. assensum veritati euangelicae praebet, qui non tantum ex solo sensu, ex sacris literis haurito, oritur, sed exensione ac fruitione rerum spiritualium simul enascitur et eadem nititur atque sic acceptus ad fructus salutes pertinet. In confesso itaque est, Theologos probatissimos semper aliquam illuminationem, sed *exteriorem* saltem (quae solam receptionem et possessionem mediæ infert, licet internus animæ status nondum sit mutatus, nondum mens ipsa per Christum lux sit in Domino) adscripsisse omnibus, qui verum Scripturae sacrae sensum in debita analogia, ex eadem lecta et audita hauserunt. Cum enim emendatio intellectus prior sit emendatione voluntatis, certo respectu homo illuminatus esse potest, licet non sit regeneratus, quoniam illuminationem gratiae praeparantis habet, nempe notitiam mediæ, quamvis non habeat cognitionem praegnantem siue fructus salutes. Longe autem aliter res se habet in homine regenerato, quippe qui non solum oculos mentis illuminatos accipit, sed etiam apparentium bonorum peruersus et inordinatus amor magis magisque in eo imminuitur ideoque seruitus peccati pro conditione huius vitae tollitur atque sic regeneratus pristinae libertati restituitur. Quae omnia eatenus saltem ad regenerationem pertinent, quatenus in fide continentur et ex ea procedunt. Probe enim a regeneratione sunt discriminanda, quae ad actus renouationis vel sanctificationis referuntur, atque sic iam regenerato et iustificato tanquam nouae creaturae competunt. Vix itaque dici potest, quod in regeneratione in nobis vires pie viuendi producantur, quin potius talis producat fides, quae habeat quoque *ἐνέργειαν* pietatis. Subiectum enim ad pietatem omnino in regeneratione praeparatur, quae quidem prae-

praeparatio subiecti ad pietatem absoluitur mutatione intellectus et voluntatis. Dum enim fides accenditur, viribus etiam actiuis instructa sit, necesse est. Quam primum igitur nouus homo prodit, tam primum eius fides per verbum producta in quibusdam lineamentis in omnibus animae facultatibus velut descripta et expressa sese conspiciendam exhibet.

§. XXV.

Ex his itaque satis luculenterque adparet, in^{Forma regene-}gnem in homine accidere mutationem per hancce vir-^{rationis.}tutem regeneratricem verbo diuino insitam, quippe in qua *forma* regenerationis consistit, quando homo renascitur spiritus e spiritu, Io. III, 5. i. e. per efficaciam Spiritus sancti, qui semper cum verbo coniunctus est et per illud operatur. Homo haecenus mortuus in peccatis denuo nascitur in vitam spiritualem, et incipit esse spiritualis, h. e. instruitur donis et viribus spiritualibus, Phil. II, 12. Sed hic caute incedendum, ne istam mutationem cum quibusdam nimis extenuemus, aut cum aliis essentialem seu substantialem in homine permutationem statuamus. Interea tamen modus est plane incomprehensibilis. Influit enim ens infinitum per medium quoddam, quod auribus percipimus et oculis vsurpamus, in ens finitum. Profecto ista de modo agitata disputatio omni caret vsu, adeoque necesse est, vt in hac virtute creatrice infinita nostrae rationis limites agnoscamus. Et quid opus est, vt modum tam flagranti desiderio inuestigare studeamus. Sufficit, quod euangelium sit potentia Dei ad salutem cuius credenti. Rom. I, 16.

§. XXVI.

§. XXVI.

Αποκύψις
successive
perficitur.

Ad regenerationis modum, quo Spiritus sanctus in hominis adulti mente operatur, cum eam per verbum regenerat, pertinet, quod *successive* per praeuios actus supernaturales fidem et quidem habitua-lem largiatur, quoniam non existimandum est, fidem actu quodam transitorio absolui, quin potius per modum habitus permanentis esse concipiendam, qui ta-men subinde in actus, accedente obiecto, quod eos ex-citare potest, erumpit. Dum enim in homine, quae in eo erant, abolentur, et quae non aderant, produ-cuntur, id non in instanti accidere potest. Res enim spirituales successu temporis cognoscuntur, adfensus *successive* producitur, naturalis propensio sensim im-mutatur, non igitur immediate aut in instanti facul-tatibus animae habitus fidei infunditur. Equidem fi-dei collatio, si primum initium spectas, momentanea erit dicenda, quando ex verbi diuini auditione vel le-ctione motus aliquis in animo nostro subito excita-tur. At enim vero, si ea, quae ad complementum regenerationis referuntur, consideremus, neutiquam simul et velut ἐν ἀτόμῳ fiunt; sed conandum, quaeren-dum, pulsandum, luctandum, id quod autem non ex nobis, sed donum Dei est, Luc. XIX, 13. Praecla-re rem exposuit b. CHEMNITIVS *LL. theol. P. I. de liber. arbitr. p. 490.* Nec obstat nomen regeneratio-nis, cuius vis et significatio ex analogia generationis sit aestimanda; haec autem fit in instanti. At enim vero similitudo isthaec ultra suum tertium non est ex-tendenda, siquidem in regenerationis actu non noua substantia, sed nouae qualitates in intellectum et vo-luntatem hominis introducuntur. Sin vero regene-ratio-

rationem in instanti fieri dicere velis, vel iustificatio, vel collatio initiorum fidei intelligi debet. Quod autem conuersio sit mutatio quaedam successiua et certo ordine perficienda, ex ipso verbo ἀποκύνειν satis clare demonstrari potest. (§. VII.) Ἀποκύνεις enim est foetus iam maturi editio, quemadmodum κύω denotat, in vtero gesto, ita est ἀποκυνέω, foetum maturum depono. Hinc b. DANNHAVERVS non male sentit in *Hodosoph.* p. 924., vniuersam regenerationem verbo ἀποκύνειν comprehendi quoad initium, progressum, et consummationem.

§. XXVII.

Finis, quo ἀποκύνεις tendit, isque vltimus, est *Finis vltimus.* Dei gloria hominumque salus. Quandoquidem virtus diuina regeneratrix ad gratiae Spiritus Sancti applicatricis pertinet actus et cum his nexu quodam est coniuncta; communem cum iisdem finem vltimum ex parte hominis habet, aeternam scilicet illius salutem 1 Pet. I. 3. nec non summi Numinis gloriam Eph. I. 3 - 6. 1 Pet. I. 3. *Proximus* autem, isque *Proximus.* immediatus finis, qui posita regeneratione statim et ipse ponitur, est iustificatio atque adoptio in numerum filiorum Dei, ex qua fit et prodit relatiua vnio, per quam Christus est noster et nos sumus in Christo, nexum fundamenti et ordinis imperscrutabilem efficiens, vi cuius regeneratio et iustificatio vel puncto mathematico coniunctiora sunt. *Finis mediat* est separatio a turba mundi impii, prouti primitiae quondam Deo offerebantur, ita et homo vera fide praeditus, nunc quoque in renouatione concurrente Spiritu sancto id opus continuare potest, quod in regeneratione fuit inchoatum. PAVLVS hoc ipse confirmat, quando nos sperare iubet, Deum bonum opus, quod

in nobis inchoauit, etiam perfecturum vsque ad diem Iesu Christi Phil. I. 6. non tamen exclusa hac conditione: si homo in omnibus ita se gerat, vt decet, mediisque a Deo ordinatis legitime et secundum a Deo praescriptum ordinem vtatur. Hoc si fiat, iure meritoque ille nomen *regeniti* meretur, et quidem in *statu*, (quae potissima vocis acceptio est,) quandoquidem spiritualiter viuit, fide saluifica fruitur, per illam in Christi merito recumbit, et renouationem indiuulso nexu coniungit.

§. XXIIIX.

Haec doctrina
a multis sum-
ptis explica-
tur.

Prolixa haecenus fuit de Αποκλήσει Dei per verbum efficienda disquisitio, et quoniam haec doctrina a nonnullis ecclesiae doctoribus vario modo explicata fuit, hinc variae quoque et diuersae circa notionem virtutis verbi diuini existunt sententiae, quippe quae non parum nobis negotii in extricando facessunt. Nostri iam non foret propositi ratio, vt in discutiendis istis recentissimis controuersis diutius immoremur, vnamque sententiam ita amplectamur, vt alteram per eandem euertamus. Interim tamen non deferenda omnino est veritatis defensio, sed opera quoque impendenda, vt Pacis Ecclesiasticae cura inter necessarias pro vero decertationes non negligatur. Nihil itaque ad hanc contentionem in salutem ecclesiae terminandam pro praesenti temporum facie consultius ac salubrius esse videtur, quam vt testimonia Doctorum probatissimorum pro veritate plurima publicentur, quae ita sint comparata, vt consensum potioris ecclesiae partis cum veteri dilucide ostendant et dissentientibus aditum quasi ad emendandam sententiam patefaciant.

§. XXIX.

§. XXIX.

Ex haftenus dictis liquet, quod regeneratio quidem sit fructus et effectus verbi diuini; nullo autem modo salutaris eiusmodi fructus a verbo sperandus esset, nisi Spiritus sanctus in hoc vel illo homine per verbum, in se ad regenerandum efficax, eundem produxisset. (§. XIX.) Vbi itaque effectus se exserit, ibi Spiritum sanctum adfuisse, credendum. Ad hanc rem illustrandam prouocamus ad simile quoddam de cibo desumptum. Cibus quidem in se habet vim saturandi et conseruandi vitam humanam, neutiquam autem sine omni Dei concursu, quo excluso, verbum istud adimplebitur Hagg. I, 6. *comeditis, minime vero ad saturitatem.* Experientia insuper quotidiana nos condocet, quod multi vera fide destituti, ex indubitatis principiis tales sibi formauerint conceptus de rebus credendis, qui notionibus Scripturae sacrae maxime sunt conformes. Homines isti non sunt ignari argumentorum et motiuorum ex sacris litteris haustorum, ita, vt vera eius cognitio dici possit, et tamen sunt irrogeniti. E contrario potior pars hominum tam rudis est, atque tanta infirmitate ingenii et memoriae laborat, vt veritates, quas simplici sed candido animo profitentur, neque ratiociniis neque dictis comprobare possint, nihilo tamen minus ex vero pietatis aestu vsque ad vltimum vitae halitum easdem amplectantur. Optandum quidem esset, vt quilibet Christianus talibus instructus sit armis, vt paratus esse possit ad respondendum cuilibet petenti rationem eius spei, quae in se est. 1. Pet. III, 15. Sed quisnam, quae-so, tam iniquus esset censor, vt omnes istos non regenitos esse credat, quibus vel natura vel vitae genus media non concessit, amplum in rebus diuinis sibi comparandi thesaurum. Simpliciores isti, verum ingenui

Regeneratio est quidem fructus V. D. tamen a Spiritu Sancto per illud productus.

Christiani, verbo diuino tanquam salutis medio firmissimo adsensu suffragantur et fiducia, licet intellectus vim argumentorum et motiuorum penetrare nequeant. Repraesentationes veritatis coelestis in ipsis sunt obscuriores, et tamen verbi diuini virtutem longe efficacius sentiunt, ac illi, qui intimos scientiae diuinae recessus ingressi, omnia dogmata a priori quasi demonstrare conantur, et nihilo tamen secius in tenebris ambulant.

§. XXX.

*Preces cum
usu V. D. et a
regenerando et
regenito sunt
coniungendae.*

Neceffe est, vt homo et regenerandus et regenitus preces ad Deum indefesse fundat, quo Spiritus S. in animum suum agat, eundemque ad hanc mutationem per verbum in regeneratione subeundam, reddat idoneum. Quanquam enim verbum suam semper et vbique habeat efficaciam, tamen eiusmodi subiectum praesupponitur, in quo capacitas siue idoneitas est recipiendi eas mutationes, quas regeneratio inuoluit. Omnis enim causa agit pro receptiuitate obiecti. Homo autem per naturam resistit Spiritui sancto, regnat in ipso habitualis ad malum dispositio; necesse est igitur, vt Deus virtute sua regeneratrice illam oppositionem et contradictionem tollat et capacitatem hypotheticam restituat, h. e. contradictionem inter conuersionem et naturam, seu accidentales hominis naturalis affectiones, excludat. Verbum in se viuum est, neque opus est precibus, vt Deus vim verbo addere vellet, quasi careret ea, sed vt vim suam in animis auditorum lectorumue exercent ita, vt animus vanis cogitationibus, praeiudicatis opinionibus, nec non erroribus practicis euacuetur et ad Deum eleuetur, nihil aliud meditando atque exoptando, quam vt effectus verbi diuini in mutatione hominis sese manifestet. Pari quidem modo

do. cibus a Deo datus saturandi vim habet, et saturat re vera etiam homines atheos et precum irrisores, et tamen orandum, vt Deus nos cibum accepturos saturare velit.

§. XXXI.

Continua verbi diuini tractatio etiam a regenito requiritur, si beatitudinis aeternae participem se reddere velit. Audiuius (§. XVI.) in regeneratione dari progressum, per quem omnes illas salutares mutationes intelligimus, quas a primo initio regenerationis vsque ad illius consummationem existere oportet, quae omnia a Deo non immediate, sed mediantibus verbo et sacramentis perficiuntur. Repudiamus itaque omnia istorum somnia, qui fastu quodam turgidi contendunt, verbum quidem externum ab illis tractandum esse, qui nondum sint regenerati, longe autem aliter se rem habere in homine regenito, quippe in quo internum illud, de quo gloriantur, lumen per verbum externum iam excitatum perruptis nunc vinculis dominari incipiat. Error hic tam crassus et absurdus est, vt nulla refutatione indigeat. Pertinet omnino ad studium pietatis legitima verbi diuini consideratio, quae partim lectione, partim auditione absoluitur, non exclusa meditatione. Omnes profecto Christianorum nomine plane indigni sunt, qui auditionem respuunt, ex sola lectione se proficere posse satis, existimantes. Licet autem ipsi contemptores sibi soli sapere videantur, et nescio quam arrogantiam hoc neglectu prodant; eorum tamen rationes tam pueriles atque inanes sunt, vt partim ingenii stupiditatis, partim mentis profanae publicum exhibeant documentum.

Continua verbi diuini tractatio etiam regenitis Deo a praeecepta est.

§. XXXII.

§. XXXII.

Pro diuersitate hominum diuersi quoque sunt effectus V. D. diuersique eorum gradus.

Pro diuersa animorum conditione etiam effectus verbi diuini diuersi sunt, diuersique eorum gradus. Nonnulli enim homines sunt adhuc irrogeniti et prorsus a Deo abalienati, alii sunt excitati et de salute sua solliciti, quidam vero regeniti et in statu gratiae collocati. Idcirco non possunt non effectus verbi diuini esse diuersi. In homine *irrogenito* verbum diuinum non prorsus suo caret effectū, licet *primarius*, qui est regeneratio, non sequatur; *secundarius* tamen certo modo semper obtinetur, videlicet *compunctio cordis*, Act. II. 24., vt fiant homines *αυτοκατάκριτοι* et *ἀναπολόγητοι*, Tit. III, 11. Rom. I, 20., quo omnis culpa a Deo et ecclesiae ministris remoueatur, si homo pereat, Ezech. III, 19. Iste vero effectus non quidem semper est *momentosus* et subito impetrandus, attamen aliquando *certe sperandus*, quod ipse Christus promittit Marc IV, 26. 27. quae Seruatoris promissio maximum ministris ecclesiae praebet solatium, qui vehementer conturbantur, si omnem operam perdidisse videantur. In *excitatis* autem Spiritus S. animum praeparat, vt per verbum illuminari atque sic conuerti possit. Denique in *regentis* virtus verbi diuini se exferit hoc modo, (§. XIV.) vt vita spiritalis per hoc ipsum medium sustentetur, ipsique per certioratam fidem aspersione sanguinis Christi, purgatis cordibus a conscientia mala, et abluto corpore aqua munda, retineant professionem spei non vacillantem, tandemque suae fidei mercedem, animarum videlicet salutem, reportent. Atque sic regeneratio nostra tendit ad perfectam renouationem gloriae, quae omnia noua faciet, Apoc. XXI, 5. Ad hanc adspiramus toto animo, et liberationem nostram expectamus.

✿ ✿ ✿
ΤΩ ΔΕ ΘΕΩ

ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΤΩ ΠΑΤΡΙ ΤΗΣ ΔΟΞΗΣ

ΔΙΔΟΝΤΙ ΗΜΙΝ ΠΝΕΥΜΑ ΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΩΣ ΕΝ

ΕΠΙΓΝΩΣΕΙ ΑΥΤΟΥ

ΤΙΜΗ ΚΑΙ ΔΟΞΑ

ΕΙΣ ΤΟΥΤΟ ΑΙΩΝΑΣ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

ΑΜΗΝ.
✿ ✿ ✿

TO THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

Georgi, Christian Siegmund,

Diss. theol. inaug. de apokyēsei per verbum veritatis ad Jac. I, 18

Vitemberga 1760

4 Diss. 1760#Beibd.21

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10821586-2

VD18 14967138-001